

VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS

FINANSAI IR BANKININKYSTĖ

Greta Komarovaitė

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

LIETUVOS PRIVAČIŲ ASMENŲ TAUPYMO ELGSENA	PRIVATE PERSONS' SAVINGS BEHAVIOR IN LITHUANIA
---	---

Darbo vadovas: prof. Egidijus Bikas

Vilnius, 2023

LIETUVOS PRIVAČIŲ ASMENŲ TAUPYMO ELGSENA

GRETA KOMAROVAITĖ

Baigiamasis Magistro darbas

Finansai ir bankininkystė

Vilniaus universitetas, Ekonomikos ir verslo administravimo fakultetas

Darbo vadovas prof. Egidijus Bikas

Vilnius, 2024

Santrauka

68 puslapiai, 15 lentelių, 10 paveikslėlių, 108 literatūros šaltiniai.

Pagrindinis šio darbo tikslas – remiantis mokslinių darbų analize, išanalizuoti taupymo elgsenos teorinius aspektus, palyginti Lietuvos privačių asmenų ypatumus su kitomis Europos Sąjungos šalimis bei ištirti Lietuvos privačių asmenų taupymą lemiančius veiksniai. Moksliniame darbe naudojami lyginamosios mokslinės literatūros analizės ir sintezės, duomenų analizės ir tyrimo rezultatų apžvalgos metodai. Darbas sudarytas iš trijų pagrindinių dalių: mokslinės literatūros analizės, *ex post* tyrimo ir jo rezultatų, išvadų ir rekomendacijų.

Analizuojant literatūrą buvo nagrinėjama skirtinga taupymo elgsenos samprata, privačių asmenų taupymo elgsenos teorijos (Keyneso taupymo teorija, Gyvenimo ciklo teorija, Nuolatinių pajamų teorija, Santykinių pajamų teorija, Psichologinė ir sociologinė teorija, Finansų elgsenos teorija). Taip pat, buvo analizuojami skirtingi taupymo ir taupymo elgsenos atlikti tyrimai bei elgseną lemiantys veiksniai (ekonominiai, psichologiniai, socialiniai, demografiniai veiksniai ir šališkumai).

Atlikus literatūros analizę, buvo vykdomas dviejų dalių kiekybinis tyrimas. Pirmiausiai, tyrimui atlikti buvo naudojami duomenys iš Eurostat ir Lietuvos Banko duomenų bazių už 2010-2021 m. lyginant namų ūkių taupymo normą ir namų ūkių investavimo normą Europos Sąjungos šalyse bei analizuojant 2010-2015 m. ir 2016-2021m. vienam ES gyventojui tenkančių santaupų duomenis. Antroji tyrimo dalis buvo atliekama remiantis atlikta Lietuvos privačių asmenų apklausa (Imtis:386), taikant Chi kvadrato testą ir vykdant dvipakopę dvejetainę logistinę regresinę analizę. Pagrindinis tikslas buvo ištirti Lietuvos privačių asmenų taupymą ES kontekste bei nustatyti veiksniai lemiančius Lietuvos privačių asmenų taupymo elgseną. Tyrimas parodė, jog Lietuva Europos Sąjungos šalių kontekste 2016-2021 m. laikotarpiu užėmė priešpaskutinę vietą sąrašė, lyginant su 2010-2015 m.

taupymo normos vidurkių pokyčiu, o pagrindiniai veiksniai lemiantys Lietuvos privačių asmenų taupymo elgseną yra šie: gaunamos pajamos, su tėvais aptartų finansinių temų skaičius, pajamų ir išlaidų planavimas, finansinės rizikos tolerancija, patirtų taupymo kliūčių per pastaruosius dvejus metus kiekis. Tyrimo rezultatai turėtų suteikti naudingų įžvalgų valstybei skiriant daugiau dėmesio didinant gaunamas privačių asmenų pajamas bei skiriant daugiau dėmesio finansinio raštingumo ugdymui.

PRIVATE PERSONS' SAVINGS BEHAVIOR IN LITHUANIA

GRETA KOMAROVAITĖ

Master thesis

Finance and Banking

Vilnius University, Faculty of Economics and Business Administration

Supervisor Professor Egidijus Bikas

Vilnius, 2024

Summary

68 pages, 15 tables, 10 pictures, 108 references.

The main objective of this work is to analyze the theoretical aspects of savings behavior based on the analysis of scientific works, compare the savings of private individuals in Lithuania with other European Union countries, and analyze the factors influencing the savings behavior of private individuals in Lithuania. The research contains methods of comparative analysis and synthesis of scientific literature, data analysis, and a review of research results. The thesis is structured into three main parts: an analysis of scientific literature, an ex-post study and its results, and conclusions with recommendations.

The literature review examines various conceptualizations of savings behavior, theories of private individuals' savings behavior (Keynesian savings theory, Life Cycle theory, Permanent Income theory, Relative Income theory, Psychological and Sociological theory, Financial Behavior theory). It also analyzes different studies on savings and savings behavior, along with factors influencing behavior (economic, psychological, social, demographic factors, and biases).

After the literature analysis, a quantitative study in two parts was conducted. First of all, data from Eurostat and the Bank of Lithuania databases for 2010-2021 were used to compare household savings and investment norms in European Union countries, and to analyze savings per EU resident for the periods of 2010-2015 and 2016-2021. The second part involved a survey of private individuals in Lithuania (Sample: 386), applying the Chi-square test and conducting a two-step binary logistic regression analysis. The main goal was to examine the savings behavior of private individuals in Lithuania in the EU context and identify factors influencing their savings behavior.

The study revealed that Lithuania ranked second to last among EU countries from 2016 to 2021, compared to the changes in the average savings rate from 2010 to 2015. The key factors influencing the savings behavior of private individuals in Lithuania include income, the number of financial topics discussed with parents, income and expenditure planning, financial risk tolerance, and the quantity of encountered savings obstacles over the past two years. The results of the study should provide valuable insights for the state to focus on increasing the incomes of private individuals and enhancing financial literacy education.

TURINYS

ĮVADAS	8
1. PRIVAČIŲ ASMENŲ TAUPYMO ELGSENOS VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI	10
1.1. Taupymo elgsenos samprata	10
1.2. Privačių asmenų taupymo elgsenos teorijos.....	13
1.3. Taupymo ir taupymo elgsenos atliktų tyrimų analizė ir lemiantys veiksniai.....	20
2. TYRIMO METODIKA	29
3. LIETUVOS PRIVAČIŲ ASMENŲ TAUPYMO ELGSENOS TYRIMAS.....	34
IŠVADOS	55
LITERATŪROS ŠALTINIAI	57
PRIEDAI.....	66

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė <i>Taupymo sąvokos apibrėžimas</i>	10
2 lentelė <i>Lyties palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos (n=386)</i>	40
3 lentelė <i>Pajamų palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386)</i>	41
4 lentelė <i>Įgyto išsilavinimo palyginimas tarp turinčių bent vieną ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386)</i>	41
5 lentelė <i>Nuosavo būsto turėjimas palyginimas tarp turinčių bent vieną ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386)</i>	42
6 lentelė <i>Su tėvais aptartų finansinių temų skaičiaus palyginimas tarp turinčių bent vieną ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386)</i>	43
7 lentelė <i>Kanalu, kuriais sužinoma apie taupymą ir jo svarbą kiekis tarp turinčių bent vieną ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386)</i>	44
8 lentelė <i>Impulsyvumo palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386)</i>	44
9 lentelė <i>Asmeninio efektyvumo palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386)</i>	45
10 lentelė <i>Pajamų ir išlaidų planavimo palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386)</i>	45
11 lentelė <i>Finansinės rizikos tolerancijos palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386)</i>	46
12 lentelė <i>Patirtų taupymo kliūčių per pastaruosius dvejus metus palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386)</i>	47

13 lentelė <i>Visuomenės normų paisymo palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos turimųjų (n=386).</i>	47
14 lentelė <i>Pirmos pakopos dvejetainės regresinės analizės rezultatai</i>	49
15 lentelė <i>Antros pakopos dvejetainės regresinės analizės rezultatai</i>	51

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas <i>Taupymo funkcija</i>	14
2 paveikslas <i>Gyvenimo ciklo teorija</i>	18
3 paveikslas <i>Taupymo elgsenos veiksniai</i>	27
4 paveikslas <i>Tyrimo metodikos schema</i>	29
5 paveikslas <i>Namų ūkių taupymo normos kitimo analizė</i>	34
6 paveikslas <i>Namų ūkių investavimo normos kitimo analizė</i>	35
7 paveikslas <i>Lietuvos namų ūkių taupymo normos kitimas 2010-2021 m. laikotarpiu</i>	36
8 paveikslas <i>Lietuvos namų ūkių investavimo normos kitimas 2010-2021 m. laikotarpiu</i>	37
9 paveikslas <i>Skirtingų laikotarpių santaupų ir pakoreguotų bendrųjų disponuojamųjų namų ūkių pajamų, tenkančių vienam gyventojui palyginimas</i>	38
10 paveikslas <i>Namų ūkių santaupų ir pakoreguotų bendrųjų disponuojamųjų namų ūkių pajamų, tenkančių vienam gyventojui Lietuvoje laikotarpiu nuo 2010 m. iki 2012 m. palyginimas</i>	39

ĮVADAS

Darbo aktualumas. Šių dienų aktualijos, tendencijos ir įvykiai, tokie, kaip išaugusi infliacija, greta vykstantys kariniai konfliktai bei nesutarimai pasaulyje skatina Lietuvos privačius asmenis pradėti galvoti apie savo ateitį ir ruoštis jau dabar. Pastaraisiais metais vyriausybės visame pasaulyje emė skatinti individus rūpintis savo finansine gerove, ne išimtis – taupymas (Brounen *et. al.*, 2016). Taupymas svarbus ne tik privatiems asmenims, bet ir šalies ekonomikos augimui (Ahmed, 2020). Dabar, kai reikia daugiau asmeninių santaupų kylantiems poreikiams patenkinti bei atsidėti santaupų pensijai, svarbu įsivertinti kokioje taupymo stadijoje šiuo metu yra Lietuvos privatūs asmenys, Europos Sąjungos kontekste, suprasti, kokie veiksniai lemia taupymą bei kodėl vieniems pavyksta sutaupyti lengviau, o kiti – susiduria su nesklandumais (Brounen *et. al.*, 2016). Šiame darbe bus analizuojama taupymo samprata, privačių asmenų taupymo teorijos, aptariami taupymo veiksniai, nagrinėjami atlikti taupymo elgsenos tyrimai, atliekamas Lietuvos privačių asmenų taupymo elgsenos veiksnių empirinis tyrimas.

Analizuojamos temos ištyrimo lygis. Taupymo elgsena nagrinėjama ir analizuojama ekonomikos, ekonomikos sociologijos ir elgsenos ekonomikos mokslininkų (Blažienė, 2020). Taupymo sąvoka gali būti suvokiama skirtingai ir gali būti skirstomas tiek į privačių asmenų, tiek įmonių, tiek vyriausybės taupymą. Šiame darbe išskirtinai nagrinėjamas privačių asmenų taupymas. Taupymui nagrinėti egzistuoja įvairios taupymo teorijos, jau nuo XX a.: Keyneso taupymo teorija (1936), neoklasikinės ekonomikos teorijos, tarp kurių gyvenimo ciklo teorija (Modigliani, 1966), nuolatinių pajamų teorija (Friedman, 1957), santykinių pajamų teorija (Dussenbery, 1949), bei psichologinė ir sociologinė teorija ((Katona, 1975) ir finansų elgsenos teorija (Beverly ir Sherraden, 1999). Nemažai empirinių tyrimų atlikta tiek iš socialinės, tiek iš ekonominės pusės: Cho *et. al.*, 2012; Guidolin ir La Jeunesse, 2007; Lea *et. al.*, 1995; Schuchardt *et. al.*, 2009. Taupymo sąvoka ir veiksniai plačiai nagrinėjami tiek užsienio, tiek lietuvių autorių darbuose (Schwefel ir Leidl, 1987; Kotlikoff, 1992; Straub, 2019; Klein, 1947; Modigliani, 1966; Sablik, 2016; Frini, 2021; Wolla, 2017; Avdeenko *et. al.*, 2019; Blažienė, 2020; Bikas, 2008, Zaliotovaotė ir Taujanksaitė 2017 ir kitų autorių darbuose). Priešingai nei santaupų ir taupymo sąvokos, taupymo elgsenos samprata yra santykinai nauja, detaliau pradėta nagrinėta XX a. pabaigoje (Cronqvist ir Siegel, 2015).

Darbo naujumas. Daugelis taupymo elgsenos tyrimų apsiriboja pavienėmis šalimis, ypatingai didžiosiomis išsivysčiusiomis šalimis arba priešingai – besivystančiomis šalimis. Anot Blažienės

(2020) Lietuvos privačių asmenų elgsenos tyrimų pasigendama. Išsamiausiai Lietuvos privačių asmenų elgseną yra nagrinėję Bikas (2008), analizavęs namų ūkių taupymo rodiklius bei šių rodiklių priklausomybę nuo valstybinės ekonominių rodiklių bei 2017 m. Zaliotovaitė ir Taujanskaitė analizavo Lietuvos namų ūkių taupymo ir investavimo procesus 2006-2016 m., todėl reikalingi tolimesni, detalesni tyrimai.

Darbo problema. Pagrindinė darbo problema – kaip Lietuvos privačių asmenų taupymas skiriasi nuo kitų Europos Sąjungos šalių bei kokie veiksniai daro įtaką jų taupymo elgsenai?

Darbo tikslas. Išanalizavus taupymo elgsenos teorinius aspektus, palyginti Lietuvos privačių asmenų taupymą su kitomis Europos Sąjungos šalimis bei ištirti Lietuvos privačių asmenų taupymą lemiančius veiksnius.

Darbo uždaviniai.

1. Išnagrinėti taupymo elgsenos sampratą.
2. Išanalizuoti ir identifikuoti privačių asmenų taupymo elgsenos teorijų svarbiausius aspektus.
3. Išnagrinėti taupymo elgsenos atliktus tyrimus ir lemiančius veiksnius.
4. Palyginti Lietuvos privačių asmenų taupymą su ES šalimis.
5. Ištirti veiksnius, darančius įtaką, Lietuvos privačių asmenų taupymo elgsenai.

Darbo metodai. Lyginamoji mokslinės literatūros analizė ir sintezė, duomenų analizė ir tyrimo rezultatų apžvalga.

Darbo struktūra. Šio baigiamojo magistro darbo struktūra susideda iš trijų dalių. Pirmoje dalyje atskleidžiama taupymo, taupymo elgsenos samprata, taupymo motyvai. Taip pat pristatomos skirtingos privačių asmenų taupymo elgsenos teorijos bei aptariami jau atlikti taupymo ir taupymo elgsenos tyrimai, nagrinėjami taupymą lemiantys veiksniai. Pirmoje dalyje sprendžiami 1-3 darbo uždaviniai. Antroje darbo dalyje aprašomas taupymo elgsenos tyrimo metodika, kuri bus sudaryta iš dviejų sudedamųjų dalių: Lietuvos privačių asmenų taupymo normos lyginimo skirtingais pjūviais Europos Sąjungos kontekste ir nustatomi Lietuvos privačių asmenų taupymo elgseną lemiantys veiksniai. Trečioje dalyje detalai aprašomas atliktas empirinis tyrimas. Antroje ir trečioje dalyse sprendžiami 4-5 darbo uždaviniai.

1. PRIVAČIŲ ASMENŲ TAUPYMO ELGSENOS VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Taupymo elgsenos samprata

Ekonomikoje taupymas gali būti apibrėžiamas skirtingai. Taupymas gali būti skirstomas į tris grupes: namų ūkių (privatų asmenų), įmonių ir vyriausybės taupymą. Visos šios santaupų grupės sudaro nacionalines/vidaus santaupas (Burney ir Khan, 1992). Išanalizavus literatūrą galima rasti skirtingų, tačiau savo esme panašių taupymo sąvokos apibrėžimų. Anot Kotlikoff (1992), taupymo sąvoka skiriasi nuo skirtingų žmonių požiūrio: vieniems – tai indėlių laikymas bankuose, o kitiems – investavimas ar pensijos kaupimo plano sudarymas. Tačiau ekonomine prasme mokslininkas išskiria, kad tai yra mažesnis vartojimas dabartyje, norint suvartoti daugiau ateityje. Kartais taupymas apibrėžiamas kaip (realiųjų) pajamų panaudojimas būsimam vartojimui ar investicijoms. Trumpalaikis vartojimo vėlavimas gali atsirasti, kai reikia kaupti lėšas brangių ilgalaikių vartojimo prekių įsigijimui. Vidutinės trukmės taupymas gali atsirasti siekiant įsigyti būstą, ilgalaikės trukmės taupymui priskiriamos investicijos (Schwefel ir Leidl, 1987). Mokslininkai pastebi, kad ne taupymas, bet investavimas, ypačingai privatų asmenų, o ne viešojo sektoriaus subjektų, turi neįkainojamą indėlį šalies ekonomikos augimui (Ashraf *et. al.*, 2019).

Naujesniuose šaltiniuose taupymas apibrėžiamas gana panašiai – tai sprendimas atidėti vartojimą ir saugoti šį vartojimą skirtinga forma – indėlio sąskaitoje, investiciniame fonde, pensijos kaupimo sąskaitoje ar laikymas grynaisiais. Pabrėžiama, kad taupymas tapatus išlaidų mažinimui (Mori, 2019). Mokslinėje literatūroje minima, kad santaupos yra glaudžiai susijusios su pajamomis, tai yra bet kokia sutaupyta suma sumažina dabartines pajamas tik ta dalimi, kuri buvo sutaupyta. Taupymas reiškia mažėjimą vienu metu, tačiau padidėjimą kitu metu (Fisher, 1908). Anot šių dienų ekonomistų, aktyvus, arba grynas taupymas yra namų ūkio grynosios vertės pokytis nuo vieno iki kitų metų turimo turto kainų pastovumo arba skirtumas tarp namų ūkio pajamų (neįskaitant kapitalo prieaugio) ir jo vartojimo (Straub, 2019). Taupymas – tai sukauptų santaupų visuma (Curtis, 1939).

1 lentelė

Taupymo sąvokos apibrėžimas

Autoriai	Taupymo sąvokos apibrėžimas
Fisher (1908)	Turimų pinigų mažėjimas vienu metu ir padidėjimas kitu metu.
Curtis, (1939)	Sukauptų santaupų visuma.
Schwefel ir Leidl, (1987)	Realųjų pajamų panaudojimas būsimam vartojimui ar investicijoms.
Kotlikoff (1992)	Mažesnis vartojimas šiandien, norint vartoti daugiau rytoj.
Mori (2019)	Sprendimas atidėti vartojimą ateičiai ir saugoti skirtinga forma. Taupymas sugretinamas su išlaidų mažinimu.
Straub (2019)	Privačių asmenų turimų pinigų grynosios vertės pokytis nuo vieno iki kitų metų. Skirtumas tarp namų ūkio pajamų ir vartojimo.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis lentelėje nurodytais šaltiniais

Gyventojų taupymo sąvoka nėra tapati santaupų apibrėžimui (Gerovitz, 1988). Anot Gatsi ir Appiaz (2020), santaupos yra tam tikra pinigų suma, kurios individas neišleidžia. Santaupos gali būti naudojamos investavimui, siekiant uždirbti pelno (palūkanas) arba būti naudojamos turtui, pavyzdžiui būstui įsigyti (Ahmed, 2020). Santaupas taip pat galima apibrėžti kaip einamųjų metų įplaukas, kurios nėra išleidžiamos vartojimui (Widiantara ir Suryadi, 2019). Santaupos dažnu atveju dar suvokiamos kaip pinigai skirti atidėtam vartojimui. Gyventojų santaupos yra reikšmingos dviem ekonominiais aspektais. Pirmiausia, gyventojų santaupos yra suvokiamos kaip pinigų elementas, paskolų ir investicijų šaltinis. Šis aspektas svarbus žvelgiant iš makroekonominės pusės, kai yra sprendžiamos prekių ir pinigų apyvartos suderinamumo problemos, nustatomas reikalingas pinigų kiekis rinkoje ir pinigų paklausa. Žvelgiant iš kitos pusės, gyventojų santaupos pirmiausia pradeda kauptis namų ūkiuose mikroekonominio lygiu, taigi, gyventojų santaupos yra vienas iš gyvenimo lygio elementų, kuris suvokiamas kaip prasmingos veiklos graža bei paskatinimas (Rakauskienė, 1998).

Priešingai nei santaupų ir taupymo sąvokos, taupymo elgsenos samprata yra santykinai nauja, detaliau pradėta nagrinėta XX a. pabaigoje (Cronqvist ir Siegel, 2015). Pirmiausia taupymo elgsena pradėjo nagrinėti ir analizuoti ekonomikos, ekonomikos sociologijos ir elgsenos ekonomikos mokslininkai. Taupymo elgsena priskiriama elgsenos mokslo vienai iš tiriamųjų sričių, susijusių su namų ūkių elgsena, asmenų priimamais sprendimais finansų klausimais, turint ribotus išteklius ir esant ekonomikos objektu (Blažienė, 2020). Taupymo elgsenai didžiausią įtaką turi ekonominiai,

socialiniai ir politiniai įvykiai šalyje, ypatingai svarbus socialinis ir politinis stabilumas šalyje (Rakauskeinė ir Biksas, 2007). Copur ir Gutter (2019) teigia, kad didžiausią įtaką taupymo elgsenai turi ekonominiai, socialiniai ir psichologiniai aspektai. Dar kiti mokslininkai teigia, kad taupymo elgsenai didžiausią įtaką sukuria religiniai įsitikinimai, finansinis raštingumas ir valstybės teikiamų paslaugų kokybė (Ismail *et. al.*, 2018).

Ekonominė samprata, kai taupymo elgsena priklauso nuo paties asmens lūkesčių ir bendro ekonominio konteksto, leidžia atskirti grynai ekonominius duomenis (pvz. Gaunamas pajamas), kurie iš tiesų yra tiesiogiai susiję su galimybe pasirinkti taupymą ar vartojimą, nuo subjektyvesnių psichosocialinių duomenų, apibrėžiančių norą taupyti (Minibas-Poussard, *et. al.*, 2018). Anot mokslininkų, stipriausias taupymo ir investavimo aspektas yra subjektyvus finansų reitingavimas, vėliau turimas išsilavinimas ir kvalifikacija, profesinis prestižas. Taip pat ryšys buvo identifikuotas tarp turimo išsilavinimo ir profesinio prestižo (Staub, 2019).

Nagrinėjant taupymo elgseną ekonominiu aspektu, siekiama suprasti tiek makroekonominius, tiek mikroekonominius veiksnius, darančius įtaką individualių namų ūkių priimamiems taupymo sprendimams (Copur *et. al.*, 2019). Vartojimo atidėjimas nežinomam laikui gali būti vertinamas kaip rizikos vengimas, atsižvelgiant į ateinančius blogesniu laikus (Schwefel ir Leidl, 1987).

Nepaisant makroekonominių įrodymų, rodančių neigiamą bendrą vartojimo atsaką dėl politinio neapibrėžtumo, vis dėlto namų ūkiai koreguoja savo vartojimą po neapibrėžtumo šoko (*angl.* uncertainty shock). Tai yra po nežinios šoko, namų ūkiai laikinai padidina savo santaupas bei mažina pusiau ilgalaikio vartojimo išlaidas. Pastebima, kad neapibrėžtumo efektas labiau pasireiškia tarp vyresnio amžiaus, turtingesnių ir socialiai palankesnes sąlygas turinčių namų ūkių (Aaberge *et. al.*, 2017).

Skiriant taupymo elgseną vyrauja du esminiai požūriai:

- Taupymas kaip racionalus elgesys ir sprendimai, kurie nepriklauso nuo vartojimo, bet gali turėti jam įtakos,
- Taupymas kaip santaupos, likusios po to kai pajamos buvo išleistos vartojimo prekėms įsigyti (Nicolas ir Ladwein, 2022).

Apibendrinant, ekonomikoje taupymas apibrėžiamas skirtingai, vyrauja nemažai sąvokos apibrėžimų. Naujesniuose šaltiniuose taupymas apibrėžiamas plačiau – kaip privačių asmenų turimų pinigų grynosios vertės pokytis nuo vienu iki kitu metų bei vartojimo ir namų ūkio pajamų skirtumas. Taupymo sąvoka skiriasi nuo santaupų, kadangi santaupos yra tam tikra pinigų suma, kuri nėra išleidžiama. Požiūris į taupymo elgseną nėra tapatus – vienu mokslininkų vertinamas kaip racionalus elgesys, nepriklausantis nuo vartojimo ir kaip likusios santaupos po pajamų išleistų vartojimo prekioms.

1.2. Privačių asmenų taupymo elgsenos teorijos

Šiame skyriuje apibendrinamos pagrindinės taupymo teorijų prielaidos ir pasiūlymai. Šios taupymo teorijos egzistuoja įvairiose teorijų raidos stadijose ir gali būti suskirstytos į keturias grupes:

- 1) Keyneso taupymo teorija;
- 2) Neoklasikinės ekonomikos teorijos:
 - a. Gyvenimo ciklo teorija (Modigliani, 1966);
 - b. Nuolatinių pajamų teorija (Friedman, 1957);
 - c. Santykinių pajamų teorija (Dussenbery, 1949);
- 3) Psichologinė ir sociologinė teorija (Katona, 1975);
- 4) Finansų elgsenos teorija (Beverly ir Sherraden, 1999).

Žvelgiant iš klasikinės ekonomikos perspektyvos, taupymas yra išlaidų ir pajamų skirtumas (Minibas-Poussard *et. al.*, 2018). Šioje teorijoje taupymas buvo darbo, kapitalo ir esamos žemės dalis, naudojama gamybinei ekonomikos bazei papildyti. Taupymas buvo lygus investicijoms, kurių buvo ribotas kiekis. Pridėtinę vertę suteikusios investicijos skatino ekonomikos augimą (Kates, 2018).

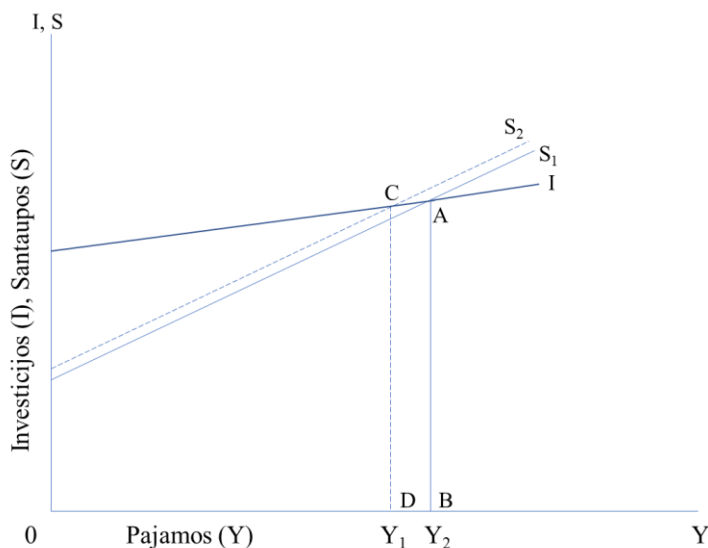
Didžiosios Depresijos laikotarpiu Keynes buvo pirmasis savo teorijoje atskyręs ekonominio elgesio ir individualių paskatų aspektus nuo agreguotų kintamųjų. Keynes kritikavo per didelio taupymo idėją, nebent tai būtų skirta konkrečiam tikslui pasiekti, pavyzdžiui pensijai ar mokslui. Vėliau kiti mokslininkai bandė papildyti ar net nugincyti Keynes iškeltą teoriją. Vieni iš tokių Harrod ir Domar. Jų ekonomikos modelio pagrindinė mintis buvo, kad taupymo normos padidėjimas padidina ekonomikos augimo tempą. Šis teiginys kilo iš vieno svarbiausių Keinso revoliucijos įvykių. Tai tam tikru mastu paradoksalu, nes pagrindinis kritinis Bendrosios teorijos (*angl.* The General Theory)

tikslas buvo apversti tradicinį priežastinį santaupų ir investicijų ryšį, bent jau trumpuoju laikotarpiu. Harrod (1939) ir Domar (1946) modelis rodo, kad atsižvelgiant į ribinį polinkį taupyti (s) ir norimą arba įprastą kapitalo/produkcijos santykį (v), ekonomika, kurioje vartojimas ir investicijos yra vieninteliai efektyvios paklausos komponentai, augs greičiu, kuris atitinka įprastą pajėgumo panaudojimą, kai faktinis augimo tempas sutampa su „pagrįstu greičiu“.

Anot Keynes, kuo daugiau pinigų laikoma stagnacijoje, tuo mažiau jų yra ekonomikos apyvartoje, kuri skatina augimą. Svarbu pabrėžti, kad kaip pastebi ekonomistas Deepali (2015), Keynes (1936) savo veikale kartais taupymą prilygina investicijoms, o kartais tik esant pusiausvyrai. Taip yra todėl, kad taupymas ir investicijos gali būti ir yra tapačios tik tada, kai vyrauja mažesnis nei visiškas užimtumas. Keynes vartojimo funkcija, siejanti vartojimą su einamosiomis pajamomis, buvo svarbus indėlis į šiuolaikinę ekonominę analizę. Tačiau mokslininkas nepaisė palūkanų normų ir būsimų pajamų vaidmens priimant sprendimą dėl vartojimo. Gyventojų pajamas vertinant makroekonominiu lygmeniu, gyventojų santaupos yra lygios sumai, pajamų (Y) ir vartojimo išlaidų (C) skirtumui. Tai yra $S=Y-C$. Taupymas yra esminė gerovės kūrimo dalis bei svarbi finansinio planavimo dalis. Keynes teigia, kad jei kiekvienas individas bandys taupyti daugiau, negu prieš tai, tai visuomenė, kartu sudėjus daugiau nesutaupys (Keynes J. M., 1936). Tai paaiškinama 1 paveiksle.

1 paveikslas

Taupymo funkcija

Šaltinis: parengta autorės, remiantis Klein, 1947

Šiame paveiksle vaizduojama, kad jei kiekvienas visuomenės narys padidins savo polinkį taupyti, taupymo kreivė pasislinks į kairę – iš S_1 į kreivę S_2 . Tai yra visuomenė bandys sutaupyti daugiau esant bet kokio dydžio pajamoms S_2 kreivės kryptimi, o ne S_1 kreivės kryptimi. Bet pusiausvyros taškas pasikeis iš AB į CD . Tai yra kuo daugiau bus bandoma sutaupyti, tuo mažiau bus sutaupyta. Anot Keynes, žmonės, kurie elgiasi remiantis savo asmeniniais įsitikinimais, nežino savo tikrųjų poreikių. Individai privalo būti mokomi elgtis visuomeniškai (Klein, 1947).

Žinomos neoklasikinės taupymo teorijos yra santykinių pajamų (RI) (Duesenberry, 1949), gyvenimo ciklo hipotezė (Modigliani, 1966), ir nuolatinių pajamų hipotezė (Friedman, 1957). Šiose teorijose daroma prielaida, jog asmenys ir namų ūkiai rūpinasi dėl ilgalaikio vartojimo galimybių, todėl taupymą ir vartojimą aiškina numatomomis ateities pajamomis. Šių modelių šalininkai taupymą vertina kaip būdą „išlyginti“ vartojimą, atsižvelgiant į pajamų svyravimus (Wolla ir Sullivan, 2017). Neoklasikinėje ekonomikos teorijoje manoma, kad asmeninis taupymas nėra tapatus investicijoms nei konceptualiai, nei realiu vertinimu. Investicijos nėra egzogeninis veiksnys ir priklauso nuo vartojimo, net ir trumpuoju laikotarpiu. Per labai trumpą laikotarpį, pvz., ketvirtį ar mažiau, yra tikėtina, kad atsitiktiniai vartojimo elgesio pokyčiai nelems atsitiktinių asmeninio taupymo pokyčių; polinkio vartoti įvertinimas, pagrįstas vartojimo regresija taupant (Shefrin ir Thaler, 1988).

Santykinių pajamų hipotezė (RI) 1949 m. pasiūlė ekonomistas Duesenberry, siekdamas paaiškinti taupymo elgesį JAV. Hipotezėje buvo teigiama, kad individualus naudingumas priklauso nuo nuosavų pajamų dydžio ir pajamų dydžio lyginant su kitais. Dusenberry teigė, kad privatiems asmenims rūpi visuomenės vartojimo standartai, todėl santaupų norma užima svarbią vietą paskirstant namų ūkio pajamas (Desenberry, 1949). Anot šios teorijos, vartotojo pasirinkimus lemia kainos, pajamų ir visuomenės vartojimo standartų funkcija.

1957 m. Friedman iškėlė nuolatinių pajamų hipotezė. Šioje hipotezėje teigiama, kad vartojimo išlaidos bei santaupų dydis yra pagrįstas vartotojų lūkesčiais apie jų uždarbį ilguoju laikotarpiu. Anot Friedman (1957), individai tikisi nuolatinių pajamų tam tikrame gyvenimo etape ir sprendimus dėl vartojimo priima remiantis nuolatinėmis pajamomis, o ne dabartinėmis pajamomis, kurios laikomos laikinomis pajamomis. Kapitalo įplaukos, kurios nėra laikomos ilgalaikėmis, gali paskatinti išleisti,

taupyti arba investuoti, priklausomai nuo privataus asmens išlaidų istorijos ir turto likvidumo. Anot Friedman, asmenys taupo tik tada, kai uždirba daugiau nei tikėtasi ilgalaikė norma.

Hipotezėje vyrauja įprasta nuostata, kad santaupos ar bent dalis santaupų yra likutinė dalis po vartojimo, todėl vartojimą lemia ilgalaikiai sumetimai. Bet kokie laikini pajamų pokyčiai pirmiausia lemia turto padidėjimą arba anksčiau sukauptų santaupų panaudojimą, o ne pokyčius vartojime (Friedman, 1957). Vartotojai bando ekonominius svyravimus kompensuoti taupydami arba netaupydami (Bewley, 1976). Anot Friedman, privatūs asmenys taupo ne tik pinigus, bet ir perka vertybinius popierius, pavyzdžiui, obligacijas, paprastąsias akcijas, prekes. Nuolatinių pajamų hipotezėje teigiama, kad vartojimo mastą labiausiai lemia nuolatinės pajamos. Nuolatinių pajamų atžvilgiu, vartojimo išlaidų elastingumas gali priklausyti nuo skirtingų veiksnių, tokių kaip palūkanų norma, už kurias individas gali skolintis ar suteikti paskolą, valdomo turto ar tiekiamų asmeninių prioritetų. Pajamų ir vartojimo išlaidų priklausomybė apibrėžiama taip (Friedman, 1957)“:

$$c_t = c_t^P + c_t^T = k_t y_t^P + c_t^T, \quad (1)$$

Čia: c_t^P ir c_t^T – nuolatinės ir laikinosios vartojimo išlaidos;

k_t – funkcija, perteikianti vartojimo jautrumą nuolatinių pajamų pokyčiams;

y_t^P – nuolatinės pajamos.

Nuolatinių pajamų teorijoje išskiriami trys pagrindiniai principai:

1. Individo pajamos skaidomos į du kintamuosius vienetus – nuolatinį ir laikiną:
 - a. Nuolatinės pajamos dar vadinamos permanentinėmis ir identifikuojamos kaip vidutinės tikėtinos pajamos;
 - b. Laikinos pajamos apibrėžiamos kaip skirtumas tarp realių ir nuolatinių pajamų;
2. Vartojimas yra nekintanti nuolatinių pajamų dalis;
3. Daroma prielaida, kad nuolatinės ir laikinos pajamos tarpusavyje nepriklauso viena nuo kitos bei laikinos pajamos nekoreliuoja su vartojimu.

Pagal šią Friedman nuolatinių pajamų teoriją, privataus asmens planavimo tarpsnis yra nesibaigiantis, o tai parodo, kad žmonės taupo ne tik sau, bet ir vėlesnei kartai. Gyvenimo ciklo teorijos esmė yra ta, kad privačių asmenų sprendimai dėl taupymo ir vartojimo tam tikru laiku atspindi

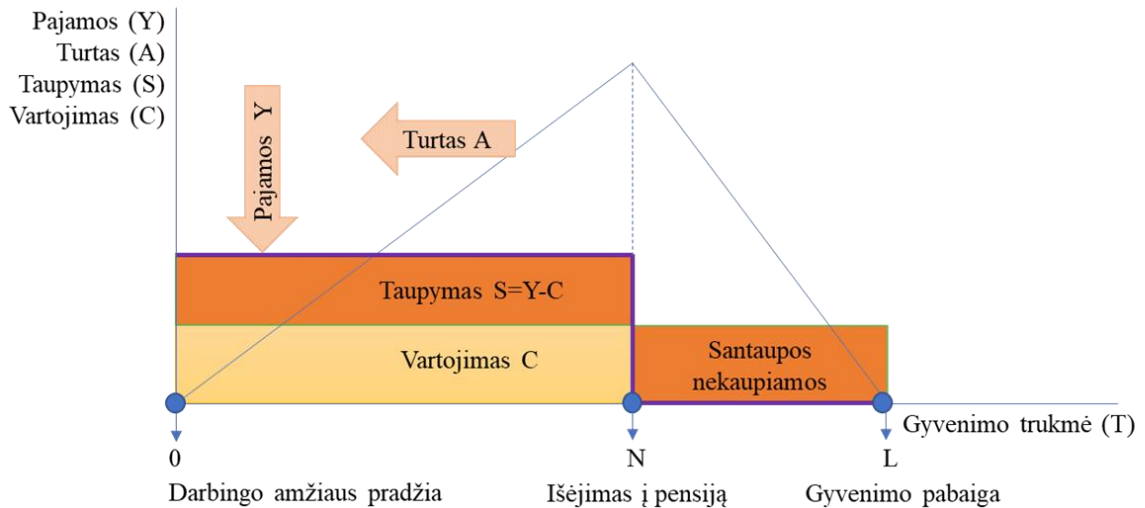
daugiau ar mažiau sąmoningą siekį paskirstyti pageidaujama vartojimą per visą gyvenimo ciklą, atsižvelgiant į suvaržymus, kylančius viso gyvenimo metu (Ando ir Modigliani, 1963). Priešingai nei Keinso teorijoje, kurioje teigiama, kad bendrą šalies taupymo lygį lemia jos bendras pajamų lygis, gyvenimo ciklo teorijoje taupymo lygis priklauso nuo pajamų augimo tempo (Sablík, 2016).

Kaip sufleruoja pavadinimas, gyvenimo ciklo hipotezė (LCH) teigia, kad vartojimas ir taupymas atspindi asmens gyvenimo ciklą, kuris paprastai priklauso nuo amžiaus. Kadangi daugumai žmonių išėjimas į pensiją yra didžiausias ir ilgiausiai trunkantis „pajamų svyravimas“, šis modelis pabrėžia taupymą pensijai kaip pagrindinę atidėto vartojimo motyvą (Shefrin ir Thaler, 1988). Sudėtingesni LCH modeliai taip pat taupymo motyvu laiko norą palikti palikimą (Hurd ir Mundaca, 1989; Menchik ir David, 1983) ir norą pasiruošti netikėtiems įvykiams. (Hubbard, Skinner ir Zeldes, 1995). Tačiau 2021 m. atliktas tyrimas parodė, kad besivystančiose šalyse Gyvenimo ciklo hipotezės (LCH) prognozės dėl senėjančios visuomenės taupymo mažinimo negali būti patvirtintos tvyrant rinkos neapibrėžtumui (Frini, 2021).

Gyventojų senėjimas daro ilgalaikį spaudimą taupyti nedarbo sąlygomis, o tai gali iškreipti LCH gyvenimo ciklo taikymą (Frini, 2021). Tačiau ši teorija susilaukia ir nemažai kritikos. Pirmoji gyvenimo ciklo hipotezės kritika kyla dėl jos priklausomybės nuo optimizavimo. Gyvenimo ciklo prognozės yra pagrįstos prielaida, kad namų ūkiai sprendžia kelių periodų kintančio maksimizavimo problemą (Ando ir Modigliani, 1963). Sprendžiant, ar optimizavimo modelis gali būti geras elgesio apibūdinimas, svarbūs trys veiksniai. Pirmas, kaip sunku išspręsti esamą problemą. Kuo faktinis elgesys bus artimesnis optimizavimo modeliui, tuo bus lengviau. Antras, ar yra tinkamų galimybių mokytis. Trečias, ar egzistuoja paprastos taisyklės, kurios ar gali padėti apytiksliai nustatyti optimalų sprendimą. Netgi sunkūs reti sprendimai gali būti padaryti gerai, jei bendra taisyklė sukelia tam tikrą efektą (Thaler, 1994). Pabrėžiama, kad didžioji dalis gyvenimo ciklo teorijos tyrimų buvo sutelkti į taupymo elgesio modelius, tačiau taupymas yra tik viena medalio pusė. Norint tinkamai suprasti taupymą, reikia atsižvelgti ne tik į savo vartojimą, bet ir į pensiją išeinančių vyresnio amžiaus žmonių sąskaitas (pvz., sveikatos priežiūros išlaidas). Visuomenei senstant, vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo ciklo vartojimo modeliai, ypač didesnis išlaidų paskirstymas sveikatos apsaugai, pakeičia visuminės privačių namų ūkių paklausos sudėtį (Crown, 2002).

2 paveikslas

Gyvenimo ciklo teorija

Šaltinis: parengta autorės remiantis Modigliani (1966) ir Frini (2021)

Antrame paveiksle vaizduojama, kad privatūs asmenys pradeda taupyti savo vartojimo poreikiams prasidėjus darbingam amžiui ir taupo iki kol išeina į pensiją, pensijos metu vartojimo poreikius padengia gyvenimo metu sutaupytais santaupomis ir baigia gyvenimą neturėdami jokio turto (Modigliani, 1966). Remiantis šiuo taupymo ir vartojimo modeliu, trikampio formos išsikišimas parodo, kad skirtinguose amžiaus tarpsniuose individas taupo skirtingas pinigų sumas ir taip „išlygina“ vartojimą gyvenimo eigoje (Wolla, 2017). Kitaip tariant, remiantis šia teorija, individai kaupia lėšas iki pensinio amžiaus, kad išėję į pensiją turėtų vartojimui skirtų lėšų (Frini, 2021).

Psichologinės ir sociologinės taupymo teorijos teigia, kad išorinių dirgiklių poveikį taupymo elgesiui sąlygoja įsiterpę kintamieji, tokie kaip motyvai, siekiai ar lūkesčiai (Katona, 1975). Priešingai nei neoklasikinės ekonomikos teorijos, psichologinės ir sociologinės teorijos neapibrėžia, kad lūkesčiai yra pastovūs. Šios teorijos pabrėžia, kad pasirinkimus taupyti ar vartoti lemia tiek ekonominės, tiek socialinės aplinkybės. Ekonomikos psichologas Katona (1951, 1975) pastebėjo, kad taupymas yra dviejų veiksnių rinkinių – gebėjimo taupyti ir noro taupyti – funkcija. Gebėjimas taupyti nurodo, kad vieniems asmenims dėl ribotų ekonominių išteklių ar specialių vartojimo poreikių

vartojimą atidėti sunkiau nei kitiems. Be to, asmenys, kurie gali atidėti vartojimą, vis tiek turi priimti sprendimą taip elgtis, o tam reikalinga valios jėga.

Visų pirma, Katona teigia, kad vartotojų nuotaikos lemia privačių asmenų norą taupyti. Kituose psichologiniuose ir sociologiniuose teiginiuose nagrinėjamas šeimų (Cohen, 1994), bendraamžių (Duesenberry, 1949) ir praeities taupymo patirties (Furnham, 1985; Katona, 1975) poveikis vartojimo modeliams, su taupymu susijusiems įsitikinimams ir taupymo siekiams. Taigi, pagrindinis skirtumas tarp gyvenimo ciklo teorijos ir Friedman teorijos yra planuojamo periodo suvokimas. Modigliani planuojamą laikotarpį laiko baigtiniu, o Friedman šį laikotarpį traktuoja esant tęstinį, tai yra, kad individai taupo ne tik sau, bet ir ateinančiai kartai.

Galiausiai be ekonominių, psichologinių ir sociologinių teorijų, taupymą apibūdina taupymo elgesio teorijos. Ekonominio taupymo teorijos yra pagrįstos tam tikra diskontuoto naudingumo modelio forma. Elgsenos teorijos, apjungusios ekonomiką ir psichologiją, yra sąlyginai naujos, atsiradusios XIX-XX amžiuje. Šiose teorijose pagrindinis dėmesys skiriamas motyvaciniams veiksniams, emocijoms, objektyviems veiksniams, tokiems kaip nežinomybė ir subjektyviems veiksniams, tokiems kaip savikontrolė (Eriksson ir Hermansson, 2014). Papildant neoklasikinę gyvenimo ciklo hipotezę LCH, atsirado elgsenos gyvenimo ciklo teorija (BLC). Pagrindiniai šioje teorijoje aptariami veiksniai yra savikontrolė, mentalinė apskaita ir rėminimo šališkumai. Savikontrolė apima vidinį konfliktą, pagundas ir valios jėgą (Thaler ir Shefrin, 1981).

Šioje teorijoje pagrindinė prielaida yra ta, kad namų ūkiai savo turto dalis traktuoja kaip nepakeičiamas. Manoma, kad turtas yra padalintas į tris mentalines sąskaitas: einamąsias pajamas, trumpalaikį turtą ir būsimas pajamas. Manoma, kad didžiausia pagunda yra išleisti dabartinėms pajamoms ir mažiausiai būsimoms pajamoms (Shefrin, 1988). Remiantis BLC hipoteze, žmonės elgiasi taip, tarsi kiekviename žmoguje nuolat vyktų konfliktas tarp „planuotojo“, kuris galvoja apie ilgalaikę perspektyvą, ir „darytojo“, kuriam labiau rūpi esama situacija. Be to, elgsenos gyvenimo ciklo teorija teigia, kad žmonių finansinį elgesį per gyvenimą lemia jų gebėjimas kontroliuoti impulsus ir su tokia savikontrolė susijusios išlaidos. Priklausomai nuo mūsų mentalinių sąskaitų ir pinigų skirstymo į kategorijas, taupyti ateičiai mums yra arba pigiau, arba brangiau.

Apibendrinant, neoklasikinės ekonomikos taupymo teorijos pasižymi keliomis bendromis prielaidomis. Pirma, į individus žiūrima kaip į racionalias būtybes, kurios siekia maksimaliai padidinti naudingumą ir sumažinti nuostolius, o individualus naudingumas yra lygus vartojimo funkcijai. Antra, daugeliui neoklasikinės ekonomikos pagrindinių mokslininkų pajamos ir turtas beveik nesiskiria. Abu yra ekonominiai ištekliai, kurie gali būti naudojami vartojimui finansuoti. Pabrėžiama, kad asmenys turi rinktis tarp dabartinio ir būsimo vartojimo. Paprastai manoma, kad šie pasirinkimai yra stabilių, savarankiškų individualių „nuostatų“ bei individo galimybių rinkinio rezultatas. Priešingai elgsenos teorijose, čia pagrindinis dėmesys skiriamas motyvaciniams veiksniams, emocijoms, objektyviems veiksniams, tokiems kaip nežinomybė ir subjektyviems veiksniams, tokiems kaip savikontrolė.

1.3. Taupymo ir taupymo elgsenos atliktų tyrimų analizė ir lemiantys veiksniai

1995 m. mokslininkai Lennart Berg ir Reinholt Bergström atliko tyrimą dėl finansinio reguliavimo panaikinimo ir vartojimo. Mokslininkų reforma apėmė finansinio reguliavimo panaikinimą Švedijoje, o vėliau – darė mokesčių reformas. Nereguliuojama kreditų rinka lėmė išaugusią paklausą, o realioji palūkanų norma buvo neigiama. Namų ūkių įsiskolinimas didėjo, o tai skatino didesnę vartojimą bei padidino jautrumą taupymui (Berg ir Bergstrom, 1995).

Nyderlanduose buvo atliekamas tyrimas tarp penktų ir šeštų klasių mokinių, matuojant finansinio raštingumo programos poveikį. Turimas parodė, kad finansinio raštingumo lavinimas ir ugdymas pradinėse klasėse, padeda gerinti vaikų norą taupyti norimam produktui (Kalwij *et. al*, 2019). Ypatingai svarbu finansinį raštingumą lavinti silpną savikontrolę turintiems asmenims (Mpaata *et. al*, 2021). Kiti tyrimai parodė, kad ilgalaikio taupymo elgsenys yra prasminga finansinė praktika bet kokio amžiaus žmonėms bei turi didžiulį poveikį šalies finansiniam stabilumui.

Kalwij *et. al*, 2019 nustatė tris kriterijus, kurių reikia norint pasiekti ilgalaikio taupymo naudą. Pirmiausia, ši praktika turėtų prasidėti ankstyvame gyvenimo etape, tėvai turėtų dalyvauti šiame procese bei abipusis įsitraukimas turėtų būti ilgalaikis bei tęstinis (Avdeenko *et. al*, 2019). Tėvai veikia kaip elgesio pavyzdys vaikams, kaip taupyti pinigus, net ir suaugus. Nors mokslininkai didžiąja dalimi ignoruoja šeimos finansinę socializaciją suaugus, kai kurie tyrimai rodo, kad tėvų įtaka jų vaikų taupymo pensijai strategijoms laikui bėgant gali išlikti (Robertson-Rose, 2020). Kiti mokslininkai

teigia, kad egzistuoja ryšys tarp finansinio raštingumo ir asmenų savikontrolės lygio, tai yra žmonės, gebantys save kontroliuoti, nesijaudina dėl finansinio raštingumo, kadangi jie jau žino ką daryti su įplaukomis (Mpaata *et. al.*, 2021).

Atlikti tyrimai parodo, kad žmonės, turintys aukštą savikontrolės lygį, yra labiau linkę taupyti pinigus kiekvieną mėnesį atsidėdami reikšmingą dalį, bendrasis finansinis elgesys labiau išlavintas, mažiau nerimauja dėl finansinių klausimų ir jaučiasi saugesni dėl esamos ir būsimos finansinės padėties (Stromback *et. al.*, 2017). 2019 m. atliktas tyrimas JAV parodė, kad elgsenos ypatybės, išties turi įtakos tam, kaip asmenys panaudoja laisvas lėšas ir kaip skiriasi skirtingų asmenų sprendimai, atsižvelgiant į poreikius, norus ir finansinę padėtį (Rrichert-Kazmierska, 2019).

Tyrimai patvirtino, kad nacionalinis finansinis stabilumas laikomas esminiu šalies vystymosi pagrindu. Atsižvelgiant į tai, vienas iš pinigų pasiūlos šaltinių finansiniam stabilumui stiprinti yra bendrosios vidaus santaupos, kurias sudaro viešojo sektoriaus, privačių įmonių ir namų ūkių santaupos (Palakvangsa-Na-Ayudhya *et. al.*, 2017). Todėl labai svarbu, kad vyriausybė padėtų namų ūkiams priimti tinkamus taupymo sprendimus, atsižvelgdama į numatomas viso gyvenimo pajamas. Išsilavinimo veiksnys priimant taupymo sprendimus yra ypatingai svarbus mažas pajamas gaunantiems ir mažumų grupėms priklausantiems asmenims (Satsios *et. al.*, 2020). Taupymo sprendimai pasikeičia, kai valstybė įveda nujus mokesčius. Atlikti tyrimai rodo, kad įvedus turto mokestį ir kapitalo mokestį, asmenys stipriau reaguoja į turto mokestį – tiriamųjų santaupos po šio mokesčio sumažėjo (Lu, 2022).

Mokslininkai atliko tyrimą, siekdami ištirti būsimų akimirų įrėminimo į naują pradžią (arba „naujos pradžios“) poveikį. Vieno JAV universiteto darbuotojai gavo laiškus su galimybe pasirinkti, ar padidinti savo įmokas į taupymo planą iš karto arba tam tikrą dieną ateityje. Būsimo laiko taško buvo nurodomas atsižvelgiant į tam tikrą įvykį simbolizuojančią datą. (pvz., gavėjo gimtadienį, pirmąją pavasario dieną). Individai dažniau rinkosi padidinti įnašus tuo būsimu momentu, nesumažinant tikimybės, kad įnašai padidės iš karto. Apskritai, per aštuonis mėnesius po tyrimo pradžios, iš naujo buvo pradėtos didinti įmokas į pensijos taupymo sąskaitą. Tyrėjai įrodė, kad naujos pradžios kadravimas yra įrankis, kurį galima naudoti norint reikšmingai padidinti taupymą. Tai yra, būsimos taupymo galimybės apibūdinimas artėjant naujai pradžios datai, (pvz., pirmai

pavasario dienai, artėjančiam gimtadieniui) padidina būsimos taupymo galimybės panaudojimą (Beshears *et. al.*, 2021).

Kitu atliktu tyrimu mokslininkai siekė nustatyti, kaip įvairi informacija apie riziką daro įtaką žmonių finansiniam sąmoningumui ir taupymui, siekiant sumažinti finansinio žlugimo tikimybę. Dalyvių buvo paprašyta numatyti būsimas išlaidas ir būsimas santaupas. Tada dalyviai buvo informuoti galimus įvykius, kurie buvo apibrėžti kaip didelės rizikos, mažos rizikos arba nerizikingi ir buvo tiriama, ar jie pakoregavo savo prognozes reaguodami į įvairius rizikos scenarijus, ar ne, ir kaip tokiems galimiems koregavimams įtakos turėjo pateikta informacija.

Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad su išlaidomis susiję scenarijai turėjo įtakos išlaidų prognozėms, o su pajamomis susiję scenarijai neturėjo įtakos taupymo prognozėms. Tačiau buvo nustatyti kiti du svarbūs veiksniai, susiję su taupymo prognozėmis: pirma, vartojant žodį „tikslinis sutaupymas“ (*angl.* target savings), o ne „numatomas sutaupymas“ (*angl.* predicted savings), buvo nurodomos didesnės taupymo sumos. Antra, skatinant žmones daryti prognozes pagal skirtingus taupymo tikslus, prognozuojamas didesnis sutaupymas, palyginti su bendro taupymo prognoze, todėl šie rezultatai turėtų padėti vyriausybei ar finansinę pagalbą teikiančioms institucijoms, nukreipiant privačius asmenis link didesnio finansinio sąmoningumo taupant (De Baets *et. al.*, 2022).

Nors galimybė taupyti turi ryšį su disponuojamomis pajamomis, noras taupyti priklauso nuo paties asmens lūkesčių turimam namų ūkiui ir bendros ekonominės situacijos šalyje bei pasaulyje (Minibas-Poussard *et. al.*, 2018). Literatūroje dažniausiai pasitaikančius privačių asmenų taupymo motyvus galima suskirstyti į tokias grupes: numatomoms gyvenimo išlaidoms finansuoti (pvz., namo ar buto pirkimas); finansuoti netikėtus pajamų praradimus (prevencinės santaupos); pasiruošti išėjimui į pensiją; sėkmingai vartoti laikui bėgant nepriklausomai nuo to, kurioje pasaulio šalyje esama. (Aktas A. *et. al.*, 2010). Pirmame paveiksle apibendrinti daugelio mokslininkų išskirti taupymo veiksniai.

Nustatyta, kad ekonominiai ir demografiniai veiksniai glaudžiai siejasi su gyvenimo ciklo etapais, ir prieiga prie išteklių turi įtakos taupymo elgsenai tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai. Šie veiksniai apima pajamas, amžių, gyvenimo etapą, išsilavinimą, šeimyninę padėtį, užimtumo statusą, namų ūkio dydį ir būsto nuosavybę (Browning ir Lusardi 1996; Whitaker *et. al.*, 2013). Namų ūkiai, kurie savo

dabartines pajamas suvokia kaip mažesnes, palyginti su įprastais metais, yra mažiau linkę taupyti nei tie, kurie mano, kad jų pajamos yra tokios pat kaip atskaitos taške. Šis elgesys pasireiškia tik tiems, kurie didžiojo nuosmukio metu patyrė didelį neigiamą pajamų šoką (Shin ir Kim, 2018). Taupymas didėjo dėl namų ūkio pajamų didėjimo bei individų finansinio raštingumo gerėjimo ir gyvenimo trukmės ilgėjimo. (Aktas *et. al.*, 2012; Browning ir Lusardi, 1996; Case *et. al.*, 2005; Fisher ir Montalto 2011; Juster ir kt., 2004; Rha ir kt., 2006; Yilmazer, 2010).

Nors taupymas neturi įtakos gaunamoms pajamoms, tačiau priežastinis ryšys tarp taupymo ir ekonomikos augimo yra paremtas argumentu, kad vidaus investicijos lemia vidaus sukauptas santaupas (Ahmed, 2018). Anot Ahmed (2018), patogus kredito prieinamumas padidina galimybes skolinimuisi – taip pinigai ne investuojami, o išleidžiami vartojimo prekėms, ypatingai tada, kai skolinamasi daugiau nei turimos pajamos.

Finansinio raštingumo ugdymas yra neatsiejama šių dienų švietimo dalis, kuris apima ne tik mokymo ar plėtros programas, bet nemažai dėmesio sutelkia į tėvų, bendraamžių ir mokytojų daromą įtaką. Didesnis finansinių žinių ir įgūdžių lygis yra susijęs su didesniu ilgalaikiu taupymu ir geresniu investavimo elgesiu. Tačiau daugelis žmonių šiuo metu yra prastai pasiruošę tai padaryti savo ilgalaikius finansinius planus. Daugeliui žmonių trūksta žinių ir įgūdžių, taip pat motyvacijos ir pasitikėjimo, kad pagerintų savo ilgalaikes perspektyvas. Tai rodo, kad reikalingas aukštos kokybės finansinis švietimas, informacija ir patarimai, kurie padėtų žmonėms geriau planuoti savo būsimus finansinius poreikius (Atkinson *et. al.*, 2015). Pavyzdžiui, jauname amžiuje vaikai mokosi vartotojo elgsenos iš tėvų pavyzdžio. Vėliau, jei bendraamžiai daro vienas kitam teigiamą įtaką, jie visi yra labiau linkę efektyviau planuoti taupymą ar investavimą, našiau išnaudoti savo finansines galimybes (Alhebami ir Aldhyani, 2022).

Atlikti tyrimai rodo, kad didžiausia sąsaja yra tarp asmeninio finansų vertinimo ir suaugusiųjų asmenų santaupų bei investicijų. Taip pat tyrimai atskleidė, kad tvyro teigiama koreliacija, tarp intelekto koeficiento dydžio, išmatuoto 11 metų amžiaus ir sukauptų santaupų po 39 metų, o tai paaiškina, kaip intelektas paveikia išsilavinimą ir pasirenkamą profesiją bei šių pasirinkimų svarbą suaugusių žmonių finansinei sėkmei (Furnham ir Cheng, 2019). Norint turėti finansinę gerovę, reikia turėti finansinių žinių, tinkamą finansų požiūrį ir vadovautis patikimomis finansinėmis praktikomis (Totenhagen, *et. al.*, 2015).

Anot Zulaihati *et. al* (2020), asmenys, turintys aukštą finansinio raštingumo lygį, tikėtina, kad sutaupo daugiau pinigų ateičiai palygindami kainas prieš apsipirkdami, apsipirkdami per išpardavimus, nusistatydami finansinius tikslus ir sudarydami trumpalaikio ir ilgalaikio vartojimo ir taupymo biudžetą. Nepakankamai išvystytos finansų sistemos, prastas gyvenimo lygis ir netinkamas piliečių švietimas taupymo produktų klausimais lemia žemą investicijų lygį besivystančiose finansų rinkose (Buric *et. al*, 2022). Kiti mokslininkai pritaria, kad pagrindinės netaupymo priežastys besivystančiose šalyse yra žemas pragyvenimo lygis, menkas piliečių sąmoningumas ir finansų sistema, dėl kurios santaupų pasiūla nėra patraukli (Ispierto *et. al*, 2021). Finansinė kultūra ir turimos informacijos kokybė bei kiekis yra pagrindiniai elementai priimant sprendimus dėl taupymo ir investicijų, taip pat siekiant tinkamo rinkų ir visos ekonomikos veikimo. 2008 metų pasaulinė ekonomikos krizė atskleidė, kaip gyventojų finansinio išsilavinimo trūkumai gali lemti neinformuotus finansinius sprendimus (Buric, 2022).

Anot Shin. *et. al* (2018) svarbiausias taupymo motyvas yra taupymas nelaimės atvejui, kuris ir paaiškina tikimybę, kiek bus taupoma. Kiti mokslininkai teigia, kad namų ūkiai, kaip pagrindinį taupymo veiksni nurodantys išėjimą į pensiją, yra labiau linkę taupyti, nei tie, kuriuos taupyti skatina kiti taupymo motyvai (Marcinkiewicz, 2018). Kaip pagrindinį ir bene svarbiausią motyvą taupyti, bulgarų mokslininkai įvardija ateities neapibrėžtumą (Satsios *et. al*, 2020).

1936 m. Keynes nustatė, kad vyrauja aštuoni veiksniai suteikiantys motyvacijos taupyti: atsargumas, skaičiavimai, išvalgumas, noras tobulėti, nepriklausomybė, verslumas, noras pasididžiuoti ir gobšumas. Pavyzdžiui, atsargumo motyvai yra svarbūs nustatant namų ūkių polinkį taupymui, todėl stipresnis poveikis tikėtinas tiems namų ūkiams, kurie yra mažiau aprūpinti saugos priemonėmis (*angl. safety nets*) (Ohinata ir Picchio, 2020). Vienas iš būdų kaupti lėšas pensijai yra investavimas. Individai norintys kaupti bei investuoti pajamas pensijai, susiduria su rinkos raida ir savo galimybėmis teikti ilgalaikį įnašą į taupomąjį fondą. Tokie asmenys pasižymi konservatyvumu, viliasi, kad artėjant pensiniam amžiui, investavimo rizika mažės ir didžiąją dalį santaupų investuoja į nerizikingą turtą (pavyzdžiui, nekilnojamąjį turtą) ar obligacijas (Donnelly *et. al*, 2017). 1975 m. Katona, nustatė šešis bendrus taupymo motyvus:

- Esant ekstremaliai situacijai turėti lėšų atsargose,
- Turėti lėšų būtinosios reikmės įsigyti,

- Kaupti lėšas pensijai,
- Taupyti vaikų reikmėms įsigyti,
- Turėti lėšų būstui ar ilgalaikio vartojimo prekėms įsigyti,
- Taupyti atostogoms (Katona, 1975).

Kitas taupymo veiksnys yra sėkmės siekis ir lūkesčiai. Individų su taupymu susijusius siekius ir lūkesčius lemia turėta patirtis praeityje, įskaitant ankstesnę turto kaupimo patirtį. Remiantis siekių teorija (Lewin *et. al.*, 1944), privataus asmens siekiai keliami arba sumažinami, atsižvelgiant į asmeninę sėkmę ar nesėkmę juos įgyvendinant. Taikydamas šį teiginį ekonominiam elgesiui, Katona (1975) teigia, kad individas, kuris daro pažangą siekdamas įgyvendinti išsikeltus taupymo tikslus, juo vykdo, labiau bus linkęs tokius tikslus apskritai išsikelti kitąkart. Ir atvirkščiai, tie, kurių bandymai sutaupyti yra nesėkmingi, gali pakenkti taupymo tikslų užsibrėžimui vėliau. Kadangi mažas nuolatinės pajamos gaunantiems asmenims taupymas praeityje buvo ribotas, ši teorija rodo, kad tokie asmenys gali net nebandyti taupyti arba bent jau išsikels mažesnius taupymo tikslus.

Atlikti tyrimai įrodė, kad taupymo rezultatai turi tvirtą ryšį su pasitikėjimu ir savikontrolė, tai yra, nepasitikintys savimi žmonės turi žymiai mažiau santaupų, atsižvelgiant į gerai žinomus veiksnius, tokius, kaip dabarties šališkumas. Taip pat, buvo nustatyta, kad besivystančiose šalyse, rekomendacijos ar profesionalų patarimai, padeda padidinti savimi nepasitikinčių žmonių santaupas (Avdeenko, *et. al.*, 2019).

Vienas iš būdų apibrėžti savikontrolę yra tas, kad tai yra mūsų ateities gebėjimas kontroliuoti savo dabartinę būseną. Kai sutrinka savikontrolė, žmonės elgiasi neoptimaliai ir, pavyzdžiui, gali atidėlioti darbą, žinodami, kad reikėtų paskirstyti darbo krūvį (Fudenberg ir Levine, 2006). Tokie savikontrolės nesėkmės paaiškinimai atitinka Shefrin ir Thaler (1988) suformuotą elgesio gyvenimo ciklo (BLC) hipotezę. Miotto ir Parente (2015) tyrimas yra vienas iš nedaugelio, kuriame nagrinėjamas platesnis finansinio elgesio spektras. Jie ištyrė, kaip žmogaus bruožai, tokie kaip savikontrolė ir polinkis planuoti ateitį, veikia žemos vidutinės klasės namų ūkių finansų valdymą, taikant tiek kokybines, tiek kiekybines metodikas. Jų tyrimai rodo, kad žmonės, turintys geresnę savikontrolę ir polinkį į ilgalaikį planavimą, taip pat turi geresnius finansų valdymo įgūdžius.

Nemažai tyrimų nagrinėjo ryšį tarp finansinės socializacijos, metodų, kuriais mokomasi apie finansus ar taupymą, ir finansinės elgsenos. Skolų finansavimas ir asmeninių santaupų sumažėjimas yra du veiksniai, skatinantys domėjimąsi finansiniu socializavimu (Cho *et. al.*, 2012; Guidolin ir La Jeunesse, 2007; Lea *et. al.*, 1995; Schuchardt *et. al.*, 2009). Tyrimais nustatyta, kad žmonės, su kuriais bendraujama, bei aplinka kurioje gyvenama daro įtaką individo veiklai. Asmuo užaugintas neigiamoje aplinkoje, nuolat patyręs fizinę ar žodinę prievartą, turi kitokį požiūrį į taupymą ar verslumą, nei asmuo užaugęs palaikančioje šeimoje (Ahmed, 2018). Tėvai laikomi svarbiausiu įtakos šaltiniu vaikų priimamiems sprendimams. Socializacijos galimybių būdai apima pokalbius su tėvais, naudojant įvairius žinių šaltinius ar interaktyvias priemones. (Kim ir Chatterjee, 2013). Anot Cho *et. al.* (2012), finansinė socializacija reikšmingai daro įtaką suaugusiųjų finansų valdymo elgesiui.

Pastebima, kad turtingesni namų ūkiai yra labiau linkę neigiamas santaupas padengti sumažindami savo turimą turtą ir yra mažiau linkę apmokėti sąskaitas (Le Blanc, *et. al.*, 2018). Anot Sajid H. *et. al.* (2018), mažesnes pajamas gaunantys namų ūkiai taupo žemesnio lygio poreikiams, pagal Maslow piramidę, tai yra taupo kasdienėms išlaidoms, smulkiems daiktams įsigyti. Taip pat, motyvuojama, kad mažesnes pajamas gaunantys asmenys dažniausiai turi žemą finansinį raštingumą, todėl mažai tikėtina, kad jie priims optimalius ilgalaikius taupymo ir vartojimo sprendimus (Beverly ir Sherraden, 1999).

Didesnes pajamas gaunantys namų ūkiai taupo Maslow piramidėje hierarchiškai aukštesniems poreikiams patenkinti, pavyzdžiui ateities investicijoms (Haider *et. al.*, 2018). Nustatyta, kad namų ūkiai, gaunantys didesnes pajamas, išleidžia daugiau, matuojant piniginiiais vienetais (pavyzdžiui, eurai ar doleriais), bet mažesnę procentą nuo visų gaunamų pajamų, negu mažesnes pajamas gaunantys namų ūkiai (Cook *et. al.*, 2018). Visose amžiaus grupėse, didėjant finansinės gerovės laipsniui, taupymas didėja. Taip pat, įrodyta, kad labiau pasiturintys asmenys taupo labiau, negu mažesnes pajamas gaunantys individai (Ahmad, 2018).

Nagrinėjant gyventojų santaupas mikrolygiu, išskiriama namų ūkių socialinių ir ekonominių savybių svarba. Atliekant tyrimus, nustatyta, kad mikrolygiu santaupų dydžiui svarbą turi namų ūkių žemės nuosavybė, namų ūkio dydis, turima profesija, gyvenamoji vieta ir amžius besivystančiose šalyse (Nwosu *et. al.*, 2020). Tyrimai rodo, kad besivystančiose šalyse, taupymo lygis žemas, o

norintys investuoti dažniau renkasi indėlius ir gyvybės draudimo produktus, o ne pensijų planus ar skolos vertybinius popierius (Buric *et. al.*, 2022). Tyrimai patvirtina, kad demografiniai veiksniai, tokie kaip amžius, lytis, išsilavinimas, šeimyninė padėtis, pajamų skirtumai turi ypatingą reikšmę taupymo ir investavimo sprendimams (Pandey ir Kathavarayan, 2017). Trečiame paveiksle pateikiami apibendrinti taupymo elgsenos veiksniai, išanalizuoti šiame skyriuje.

3 paveikslas

Taupymo elgsenos veiksniai

Šaltinis: parengta autorės, remiantis Thaler ir Shefrin, 1981, Widiántara ir Suryadi (2019), Zulaihati et. al (2020), Nicolas ir Ladwein (2022), Ahmed S. (2018), Browning ir Lusardi (1996), Aktas et. al (2020), Case et. al (2005); Fisher ir Montalto (2011), Juster et. al (2004). Rha et. al (2006); Yilmazer, (2010).

Apibendrinant, pagrindiniai taupymo veiksniai yra ekonominiai, psichologiniai, socialiniai, demografiniai ir šališkumai. Atlikti tyrimai rodo, kad egzistuoja ryšys tarp finansinio raštingumo ir asmenų savikontrolės lygio, ištirta, kad svarbus vyriausybės vaidmuo mažas pajamas ir mažumų grupėms priklausantiems asmenims, priimant taupymo sprendimus. Atliktas sociologinis tyrimas įrodė, kad būsimos taupymo galimybės padidėja, kai nusistatoma tam tikra svarbi diena, kai bus

pradėta taupyti. Patvirtinta, kad asmenys, turintys aukštą finansinio raštingumo lygį, sutaupo daugiau, todėl valstybė turėtų ženkliai įsitraukti į finansinio raštingumo lygio kėlimą šalyje.

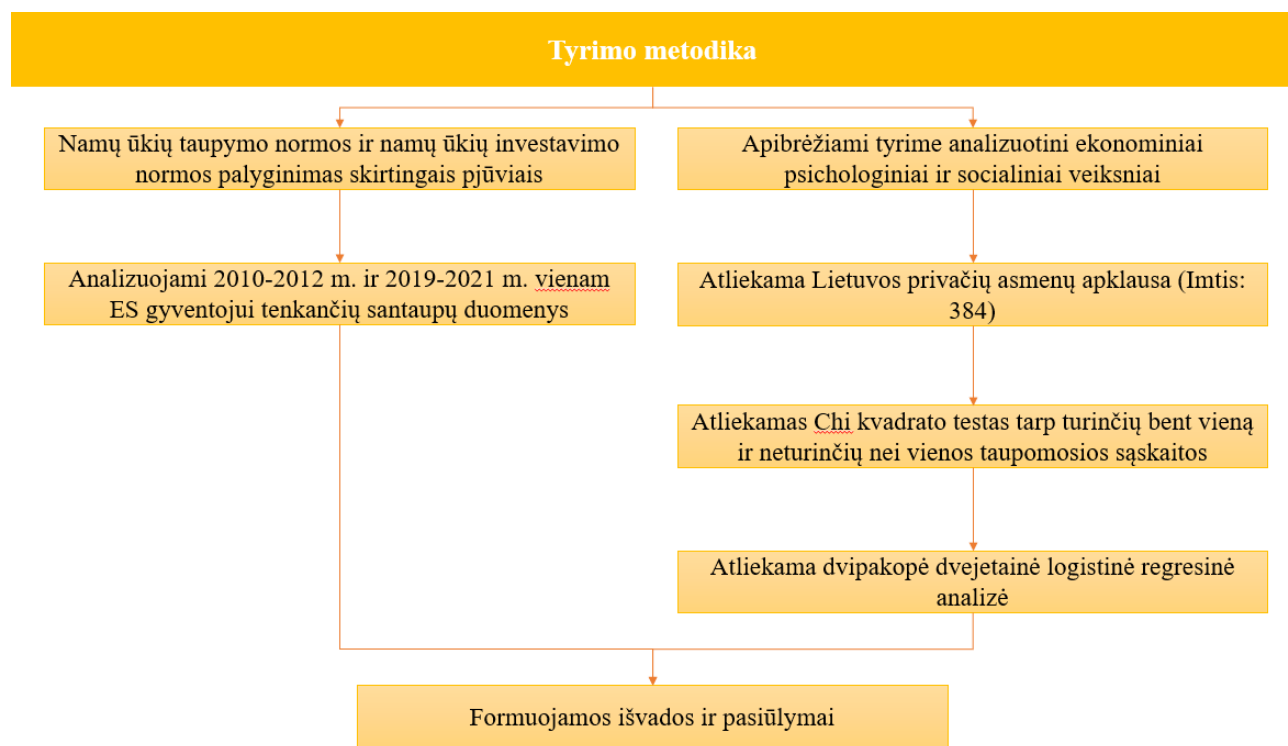
2. TYRIMO METODIKA

Šiame skyriuje apibrėžiama baigiamojo darbo tyrimo metodika. Siekiant atlikti Lietuvos privačių asmenų elgsenos tyrimą, remiamasi gyvenimo ciklo teorija, kuri aprašoma literatūros analizės dalyje ir plačiau bus aprašyta šiame skyriuje. Anot Blažienės (2020), Lietuvoje taupymo elgsenos tyrimų pasigendama. Išsamiausiai Lietuvos privačių asmenų elgseną yra nagrinėję Bikas (2008), analizavęs namų ūkių taupymo rodiklius bei šių rodiklių priklausomybę nuo valstybinės ekonominių rodiklių bei 2017 m. Zaliotovaitė ir Taujanskaitė analizavo Lietuvos namų ūkių taupymo ir investavimo procesus 2006-2016 m.

Atlikus mokslinės literatūros teorinių ir empirinių tyrimų analizę, atliekama privačių asmenų taupymo elgsenos analizė, remiantis Lietuvos Banko statistiniais duomenimis ir *Eurostat* duomenimis bei atliktos anketinės apklausos duomenimis (1 Priedas, 2 Priedas). Tyrimo eiga pavaizduota 4 paveiksle.

4 paveikslas

Tyrimo metodikos schema

Šaltinis: parengta autorės, remiantis Kirsanova ir Sefton (2007), Gutter et. al, (2012), Copur ir Gutter (2019), Hayhoe ir Gutter (2012).

Tyrimo tikslas yra ištirti Lietuvos privačių asmenų taupymą Europos Sąjungos kontekste bei nustatyti veiksnius lemiančius Lietuvos privačių asmenų taupymo elgseną.

Tyrimo uždaviniai:

1. Palyginti Lietuvos privačių asmenų taupymą su ES šalimis.
2. Ištirti veiksnius, darančius įtaką, Lietuvos privačių asmenų taupymo elgsenai.

Pirmoje tyrimo dalyje skirtingais pjūviais palyginamas namų ūkių taupymo norma ir namų ūkių investavimo norma, lyginamas laikotarpis nuo 2010 m. iki 2021 m. Remiantis Eurostat.eu (2023) duomenimis, namų ūkių taupymo norma yra apibrėžiama kaip bendrojo taupymo ir pakoreguotų bendrųjų disponuojamų pajamų santykis. Bendrasis taupymas yra bendrųjų disponuojamų pajamų dalis, kuri neišleidžiama kaip galutinio vartojimo išlaidos. Todėl taupymo lygis didėja, kai bendrosios disponuojamos pajamos auga greičiau nei galutinio vartojimo išlaidos. Bendrosios disponuojamos pajamos yra pakoreguotos atsižvelgiant į namų ūkių grynosios nuosavybės pensijų fondų rezervuose esantį pokytį. Ši norma apskaičiuojama pagal ketvirčio sektorių sąskaitų duomenis skirtingiems instituciniams sektoriams. Namų ūkių bendroji investicijų norma apibrėžiama kaip bendrasis pagrindinio kapitalo formavimo ir pakoreguotų bendrųjų disponuojamų pajamų santykį. Namų ūkių investicijas daugiausia sudaro būsto pirkimas ir renovacija. Atliekama taupymo normos analizė, standartinio nuokrypio ir variacijos koeficiento aspektu, akcentuojant Lietuvos užimamą padėtį tarp Europos Sąjungos šalių.

Vėliau tyrimas tęsiamas analizuojant santaupų ir pakoreguotų bendrųjų disponuojamųjų namų ūkių pajamų, tenkančių vienam gyventojui duomenis. Santaupų dydis vienam gyventojui apskaičiuojamas pakoreguotas bendrąsias disponuojamas pajamas, tenkančias vienam gyventojui padauginant iš namų ūkių taupymo normos. Santaupų dydis tenkantis vienam gyventojui matuojamas perkamosios galios standarto vienetais. Šis dirbtinis valiutos vienetas pasirinktas norint eliminuoti kainų skirtumus tarp valstybių, tai yra panaikinti skirtumą, kai tos pačios prekės ar paslaugos yra perkamos skirtingose nagrinėjamose Europos Sąjungos šalyse, nepriklausomai nuo skirtingų nacionalinės valiutos vienetų sumos. PPS vienetai – tai bet kurį šalies ekonominį rodiklį nacionaline valiuta padalijus iš atitinkamų perkamosios galios paritetų (Eurostat.eu, 2023).

Antroje tyrimo dalyje atliekama anketinė apklausa tarp Lietuvos privačių dirbančiųjų asmenų. Pasirinktas anketinės apklausos būdas, kadangi norima nustatyti priežastinį ryšį tarp veiksmų ir elgsenos, šiuo metu atitinkamos statistikos nerandama. Daugelis literatūros analizės dalyje nagrinėtų tyrimų, grindžiami anketinėmis apklausomis. Tyrimo imtis nustatoma remianti Oficialios statistikos portalo duomenimis (2021) ir Kardelio (2005) pateikta imties paskaičiavimo formule:

$$n = \frac{z^2 * s^2}{\Delta^2}; \quad (3)$$

Kur z - koeficientas, surandamas iš Stjudento pasiskirstymo lentelių, s — imties vidutinis standartinis nuokrypis, Δ (delta) — leistinas netikslumas.

Imčiai apskaičiuoti buvo imamas dirbančiųjų asmenų skaičius Lietuvoje – 1079933 asm., skaičiuojama su 95% tikimybe. Nustatyta anketinės apklausos imtis – 384 asmenys.

Visų pirma apibrėžiami tyrimo priklausomi ir nepriklausomi kintamieji. Šiame tyrime priklausomas kintamasis yra taupymo elgsena. Priklausomam kintamajam matuoti bus naudojama taupomosios ir investicinės sąskaitos (Gutter *et. al*, 2012). Taupomoji sąskaita darbe apibrėžiama kaip atskira (einamoji banko) sąskaita, iš kurios neatliekami kasdieniai pavedimai ir atliekami periodiniai pavedimai į šią sąskaitą. Atsižvelgiant į tai, kad priklausomasis kintamasis turi du lygius, analizei bus naudojama tiesinė regresijos lygtis. Kiekviena grupė bus lyginama su pradine grupe, taikant dvejetainę regresiją. Pirmoje analizės dalyje bus lyginami respondentai, turintys tik taupomąją sąskaitą (kodas 1) ir neturintys sąskaitų (kodas 0). Respondentai, turintys ir taupomąsias, ir investicines sąskaitas (kodas 2), antroje analizės dalyje bus lyginami su neturinčiais sąskaitų (kodas 0).

Nepriklausomi kintamieji pasirinkti remiantis literatūros analizės dalyje nagrinėtais taupymo elgsenos veiksniais ir Copur ir Gutter (2019) atliktu tyrimu, kurio pagrindu šis empirinis tyrimas ir grindžiamas bei Hayhoe ir Gutter (2012), Mauldin *et. al* (2013). Empiriniame tyrime duomenų rinkinys formuojamas remiantis Copur ir Gutter (2019) aprašyti psichologiniais, socialiniais, demografiniais, ekonominiais veiksniais bei šališkumais, kurie atitinka nepriklausomus kintamuosius, kurie buvo pasirinkti specialiai tyrimui arba sukurti specialiai tam tikslui. Siekiant atsakyti į tyrimo klausimą, buvo ištirta koeficientų reikšmė modeliu tikrinamiems kintamiesiems. Duomenų rinkinys apima šiuos veiksnius: impulsyvumą, savarankiškumą, finansinės rizikos toleranciją, finansų planavimą ir suvokiamos taupymo kliūtys. Kiekvienai skalei matuoti buvo naudojama penkiabalė

sistema, kurioje 1 reiškia visiškai nesutinku, o 5 – visiškai sutinku. Duomenų rinkinio nepriklausomi kintamieji aprašomi detaliau:

- **Impulsyvumas.** Šiame tyrime impulsyvumui matuoti bus panaudota modifikuota penkių iš dešimties elementų impulsyvaus pirkimo skalės versija remiantis Rook ir Fisher (2011). Įverčio pasirinkimas galimas skalėje nuo vieno iki penkių. Padidėjęs balas rodo didesnę impulsyvumą. Gauti rezultatai skirstomi į tris kategorijas – aukštas, vidutinis ir žemas impulsyvumas.

- **Asmeninis efektyvumas** Sherer *et. al* (1982) sukurta bendroji asmeninio efektyvumo skalė bus naudojama šiame tyrime kaip asmeninio efektyvumo skalė. Remiantis straipsnio instrukcijomis, penki kintamieji bus užkoduota atvirkštiniu būdu. Aukštas balas rodo aukštą savarankiškumo lygį, įverčiai gali svyruoti nuo 5 iki 25. Gauti rezultatai skirstomi į tris kategorijas – aukštas, vidutinis ir žemas asmeninis efektyvumas.

- **Finansinės rizikos tolerancija.** Šiame tyrime finansinės rizikos tolerancija bus matuojama naudojant penkių punktų finansinės rizikos tolerancijos skalę, kurią pateikė Grable ir Joo (2004). Originalioje skalėje buvo naudojama keturių taškų Likerto skalė. Šiame tyrime bus naudojama penkių balų Likerto skalė, kad ji atitiktų kitas tyrimo skales. Finansinės rizikos tolerancijos skalės balai, naudojant penkių balų Likerto skalę, gali svyruoti nuo keturių iki 20. Kuo didesnis skalės balas, tuo didesnę riziką žmogus gali toleruoti. Gauti rezultatai skirstomi į tris kategorijas – aukšta, vidutinė ir žema finansinė rizikos tolerancija.

- **Planavimo įgūdžiai.** Respondentų bus klausama, kuris laikotarpis yra jiems svarbiausias planuojant išlaidas ir taupymą bei žiūrima, kuris periodas – trumpalaikis ar ilgalaikis figūruoja pasirinkimuose.

- **Visuomenės normos.** Šiame tyrime visuomenės normos bus matuojamos dviem klausimais: kiek respondentai mano, kad svarbi visuomenės, kaip grupės pritarimas jų taupymo ir investavimo elgesiui, ir kiek svarbi kitų asmenų nuomonė, kad respondentas turėtų ar neturėtų taupyti. Respondentai turės nurodyti, kiek teiginys juos apibūdina 5 balų skalėje nuo 1 (pritariu) iki 5 (nepritariu) ir 1 (turėčiau) iki 5 (neturėčiau).

- **Taupymo kliūtys.** Respondentų bus klausama, dėl kokių priežasčių negalėjo sutaupyti ar investuoti arba turėjo sumažinti santaupų ar investicijų sumą per pastaruosius 2 metus. Gauti rezultatai skirstomi į tris kategorijas –neturiu nuomonės, svarbi, nesvarbi.

Atlikus anketinę apklausą, duomenų analizė pradedama apskaičiuojant visų nepriklausomų kintamųjų imčių dažnumą. Anketinės apklausos klausimai ir įverčiai atitinkamai pateikiami kaip 1 priedas ir 2 priedas. Atliekamas Chi kvadrato testas norint palyginti privačių asmenų demografinius,

ekonominius, sociologinius ir psichologinius veiksnius tų asmenų, kurie turi bent vieną taupomąją sąskaitą su tų, kurie neturi nei vienos. Chi kvadrato testas naudojamas nustatyti, ar yra ryšys tarp dviejų kintamųjų – vieno priklausomo ir vieno nepriklausomo kintamojo.:

$$X^2 = \sum((O - E)^2 / E) \quad (4)$$

X^2 – chi kvadrato statistika; O – surinkti duomenys; E – duomenys, kurių buvo tikėtasi sulaukti;

\sum – abiejų kategorijų suma.

Galiausiai, naudojant dviejų pakopų analizę, atliekama dvejetainė logistinė regresinė analizė, siekiant nustatyti ryšius tarp Lietuvos privačių asmenų demografinių, ekonominių, sociologinių ir psichologinių veiksnių bei taupymo elgsenos. Pirmame analizės žingsnyje nustatoma tikimybė, kad privatus asmuo turi taupomąją sąskaitą. Antrame analizės žingsnyje telkiamasi į tikimybę, kad respondentas turi bent vieną taupymo ir vieną investavimo sąskaitą. Tai rodo pažangią taupymo elgseną, nes egzistuoja galimybė pasiekti didesnę turto prieaugį. Trumpalaikis taupymas yra pagrindinis ir pirmasis žingsnis, tačiau investicinių sąskaitų turėjimas yra kelias į ilgalaikį finansinį stabilumą.

Pasirinktų nepriklausomų kintamųjų kitimas apibūdina priklausomo kintamojo kaitą su tam tikra paklaida (ϵ), todėl tarp šių kintamųjų yra stochastinė priklausomybė. SPSS programinės įrangos pagalba, bus siekiama apskaičiuoti šioje dalyje pateiktų nepriklausomųjų kintamųjų: impulsyvumo (toliau – I), savarankiškumo, (toliau – S), finansinės rizikos tolerancijos (toliau – FRT), planavimo įgūdžių (toliau – PĮ), visuomenės normų (toliau – VN), taupymo kliūčių (toliau – TK) priklausomybę su priklausomu kintamuoju – taupymo elgsena. Atliekant dvejetainę logistinę regresinę analizę bus įtraukiami tie nepriklausomi kintamieji, kurie atlikus Chi kvadrato testą turi statistiškai reikšmingą skirtumą, tai yra $p > 0.05$. Žemiau pateikiama dvejetainės logistinės regresijos lygtis, kuri bus naudojama darbe:

$$p = P(Y = 1) = \frac{e^z}{1 + e^z}, \quad kur$$

$$z = \beta_0 + \beta_I + \beta_S + \beta_{FRT} + \beta_{PĮ} + \beta_{VN} + \beta_{TK} + \beta_{FS}. \quad (5)$$

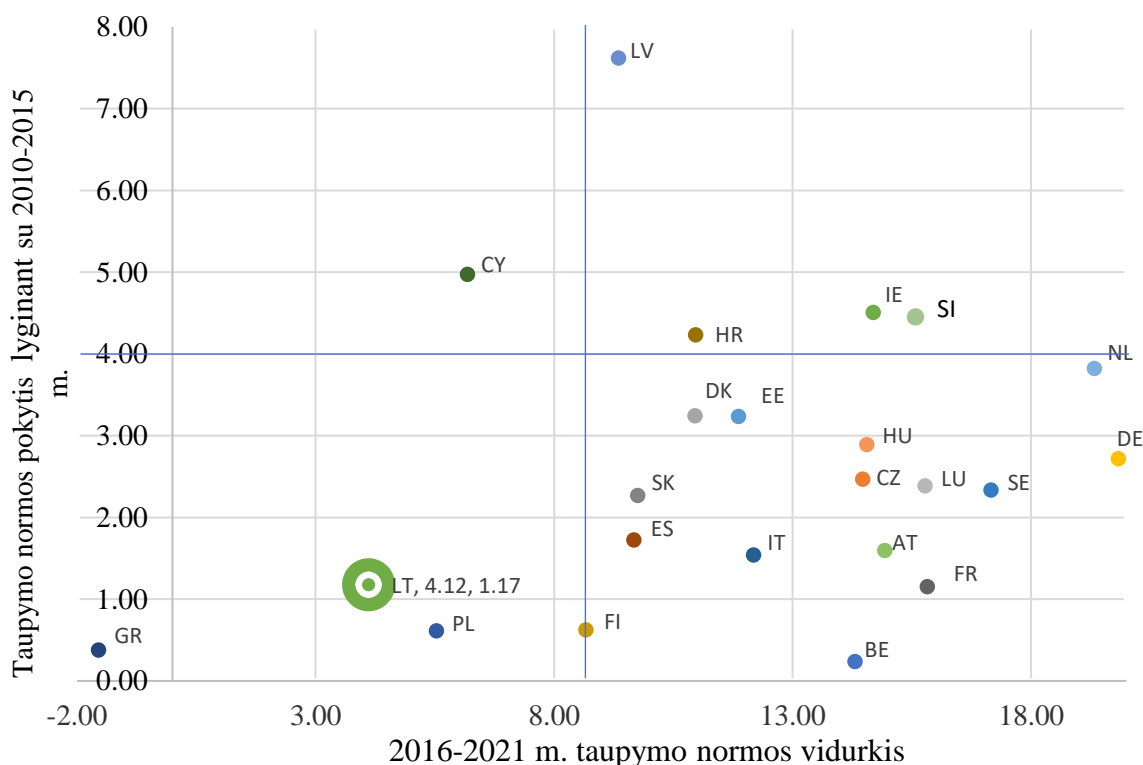
Pateikta metodika bus naudojama atskleisti Lietuvos privačių asmenų taupymo dydį, Europos Sąjungos šalių kontekste bei nustatyti ar įvardinti taupymo elgsenos veiksniai, daro įtaką Lietuvos privačių asmenų taupymui ir kokią įtaką daro. Tyrimas atliekamas Copur ir Gutter (2019), Turkijoje atliktu taupymo elgsenos tyrimu. Atlikus duomenų analizę, bus formuojamos išvados ir pasiūlymai.

3. LIETUVOS PRIVAČIŲ ASMENŲ TAUPYMO ELGSENOS TYRIMAS

Atlikus pirmoje tyrimo dalyje numatytą analizę nustatyta, kad 2016-2021 m. laikotarpiu aukščiausia taupymo norma buvo Vokietijoje (19.83%) ir Nyderlanduose (19.33%). Šiuo laikotarpiu Lietuvos taupymo normos rezultatas (4.12%) suvestinėje užėmė 23 iš 24 vietų ir aplenkė tik Graikijoje fiksuotą taupymo normą, kuri buvo neigiamas (-1.55%). Darbe nagrinėjami šių Europos Sąjungos šalių statistiniai duomenys: Vokietijos, Nyderlandų, Švedijos, Prancūzijos, Liuksemburgo, Slovėnijos, Austrijos, Airijos, Vengrijos, Čekijos, Belgijos, Italijos, Estijos, Kroatijos, Danijos, Slovakijos, Ispanijos, Latvijos, Suomijos, Portugalijos, Kipro, Lenkijos, Lietuvos ir Graikijos, kadangi likusių Europos šalių statistinių duomenų buvo pasigęsta.

5 paveikslas

Namų ūkių taupymo normos kitimo analizė

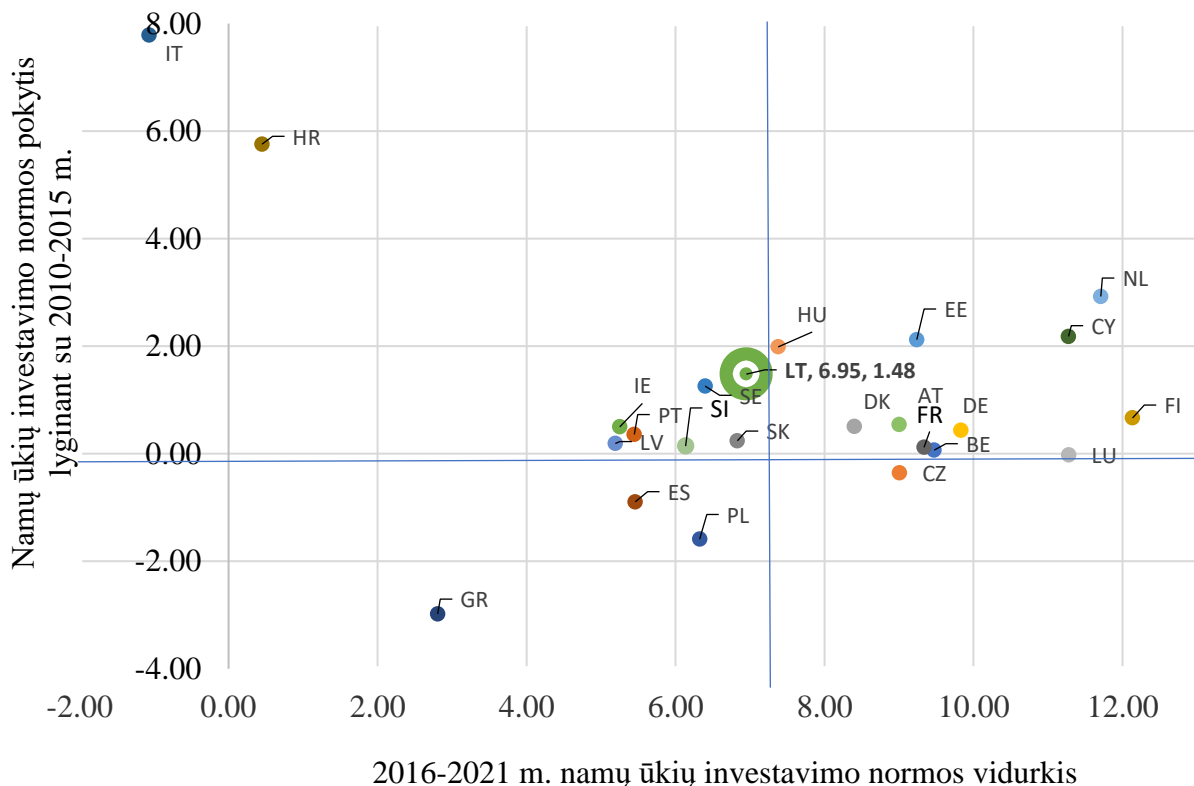
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat.eu duomenų bazės duomenimis (2022) ir atliktais skaičiavimais

5 paveiksle vaizduojamas namų ūkių taupymo normos vidurkis 2016-2021 m. bei šio rodiklio kitimas lyginant su 2010-2015 m. taupymo normos vidurkiu. Šiame paveiksle valstybės suskirstytos į 4 grupes, atsižvelgiant į didžiausią ir mažiausią fiksuotą taupymo rodiklį ir didžiausią bei mažiausią taupymo rodiklio pokytį, lyginant su 2010-2015 m. nagrinėjamose Europos Sąjungos šalyse.

Pirmoje grupėje atsiduria šalys, turinčios santykinai aukštą taupymo normą ir kuri augo per ataskaitinį laikotarpį. Nors pastebima Lietuvos privačių asmenų taupymo normos augimo tendencija nuo 2010-2015 m., vis dėlto Lietuva priskiriama trečiajai šalių grupei, turinčioms santykinai žemą taupymo normą ir lėtą rodiklio augimą, kartu su Graikija ir Lenkija. Lietuvos namų ūkių taupymo normos standartinis nuokrypis analizuojamu laikotarpiu siekė net 153,42, o tai reiškia, jog rodiklio reikšmės labai smarkiai nutolusios nuo vidurkio, o variacijos koeficiento reikšmė 1.01 parodo, kad rodiklis analizuojamu laikotarpiu kito, tačiau nesmarkiai.

6 paveikslas

Namų ūkių investavimo normos kitimo analizė

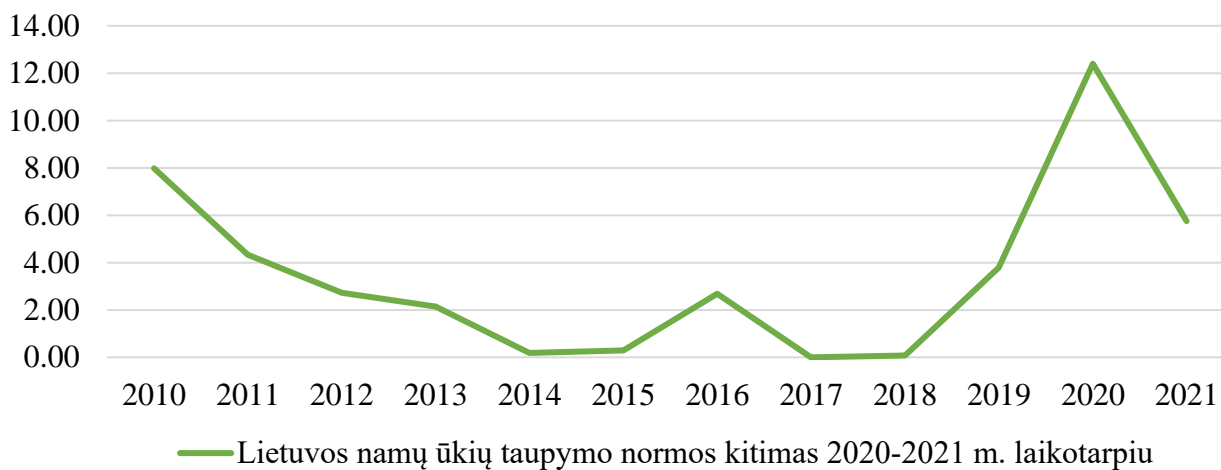
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat.eu duomenų bazės duomenimis (2022) ir atliktais skaičiavimais.

6 paveiksle vaizduojama namų ūkių investavimo normos vidurkis 2016-2021 m. ir šio rodiklio pokytis lyginant su 2010-2015 m. Grafike šalis galima suskirstyti į keturias grupes priklausomai nuo to ar šalies namų ūkio investavimo norma yra mažesnė ar didesnė už nagrinėjamų Europos Sąjungos šalių bendrą vidurkį 2016-2021 m. bei priklausomai nuo to, kokia yra mediana namų ūkių investavimo normos nuo 2010-2015 m. bendrai nagrinėjamose ES šalyse. 2016-2021 m. aukščiausia namų ūkių investavimo norma buvo fiksuota Suomijoje (12.14%), Nyderlanduose (11.71%) ir Liuksemburge (11.28%). Išvardintos šalys patenka į pirmąją grupę, kurioje namų ūkių investavimo norma augo bei buvo didesnė nei vidutinė nagrinėjamų Europos Sąjungos šalių.

Lietuva (6.95%) kartu su Latvija, Airija, Portugalija, Slovėnija, Slovakija ir Švedija patenka į antrąją šalių grupę, kurių namų ūkių investavimo norma augo, tačiau buvo mažesnė negu nagrinėjamų Europos Sąjungos šalių. Lietuvos namų ūkių investavimo normos variacijos koeficientas 0.12 parodo, kad šis rodiklis analizuojamu laikotarpiu kito nesmarkiai, o standartinio nuokrypio reikšmė 10.09 nurodo, kad įgyjamų rodiklio reikšmių sklaida apie vidurkį buvo santykinai didelė. Kaip ir namų ūkių taupymo norma 2016-2021 m., taip ir investavimo norma, žemiausia fiksuotas Graikijoje (2.81%), rodiklis tendencingai krito nuo 2010 m.

7 paveikslas

Lietuvos namų ūkių taupymo normos kitimas 2010-2021 m. laikotarpiu

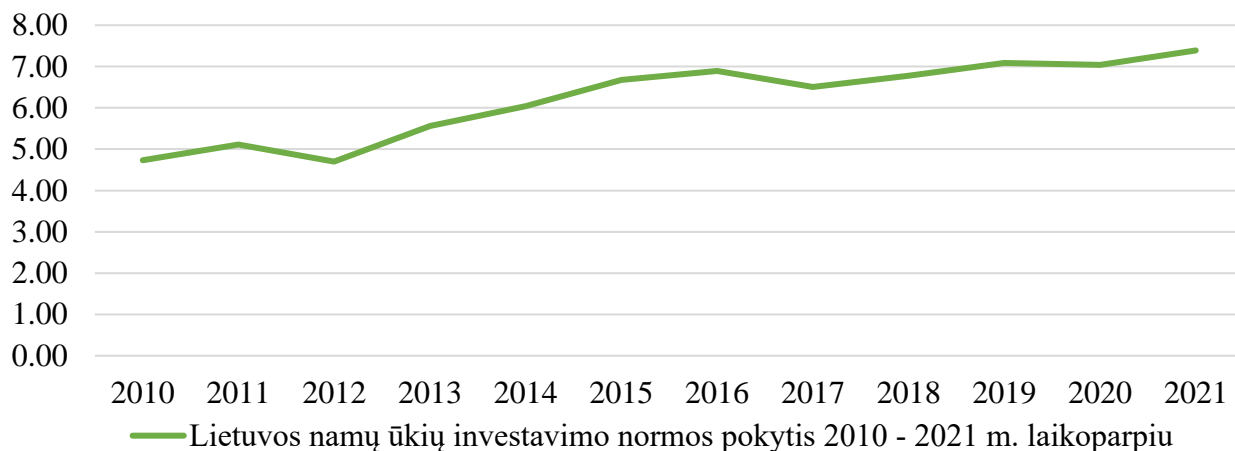
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat.eu duomenų bazės duomenimis (2022).

7 paveiksle pateikiamas Lietuvos namų ūkių taupymo normos kitimas 2010-2021 m. laikotarpiu. Iš pateikto paveikslo matyti, kad 2010-2014 metų periodu Lietuvos namų ūkių taupymo norma tendencingai mažėjo, 2014-2015 metų ir 2017-2018 metų laikotarpiais išliko labai panaši. 2018-2020 m. laikotarpiu matomas staigus šuolis, o 2020-2021 m. laikotarpiu staigus nuosmukis analizuojant

taupymo normos kitimą. Aukščiausia nagrinėjamu laikotarpiu taupymo norma buvo 2020 m. ir siekė 12.40, nulinė ir žemiausia taupymo norma fiksuota 2017 metais.

8 paveikslas

Lietuvos namų ūkių investavimo normos kitimas 2010-2021 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat.eu duomenų bazės duomenimis (2022).

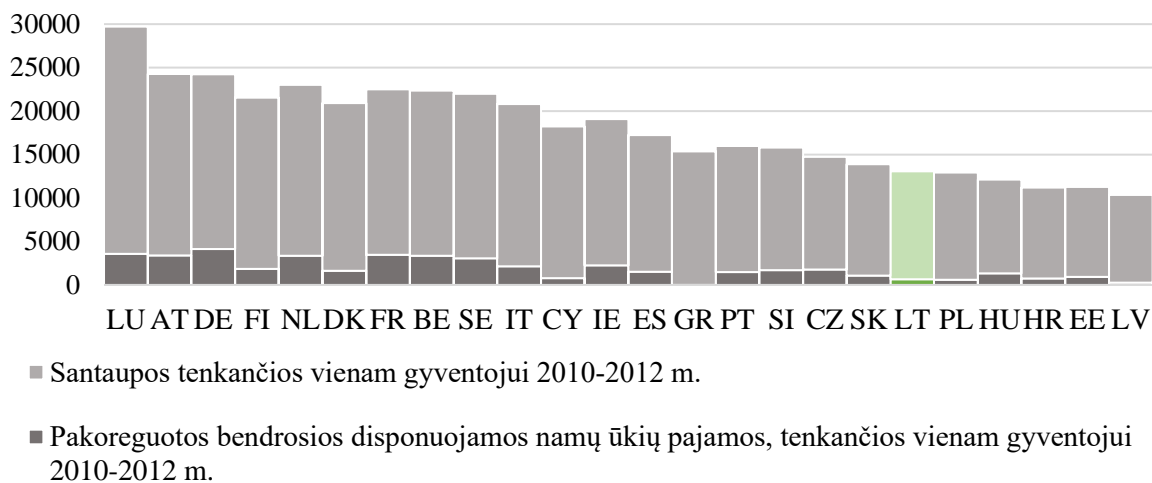
Lietuvos namų ūkių investavimo normos kitimas 2010-2021 m. laikotarpiu pavaizduotas 8 paveiksle. Investavimo norma, priešingai nuo taupymo normos, tendencingai auga nagrinėjamu laikotarpiu ir nefiksuoti staigūs ekstremumai. Žemiausia investavimo normos reikšmė fiksuota 2012 m., kai siekė 4.70, aukščiausia – 2021 m., kai siekė 7.39 punktus.

Vėliau tyrimas tęsiamas analizuojant 2010-2012 m. ir 2019-2021 m. santaupų ir pakoreguotų bendrųjų disponuojamųjų namų ūkių pajamų, tenkančių vienam gyventojui PPS vienetais, duomenis (9 paveikslas). Didžiausios bendrosios disponuojamos namų ūkių pajamos tenkančios vienam gyventojui tiek 2020-2012 m., tiek 2019-2021 m. laikotarpiais tenka liuksemburgiečiui (2010-2012 m. – 29 706 PPS; 2019-2021 m. – 35 422 PPS), santaupos apima 2010-2012 m. 12 %, o 2019-2021 m. periodu – 13%. 2010-2012 m. suvestinėje, mažiausias disponuojamų pajamų dydis tenkantis vienam gyventojui fiksuotas Latvijoje (10 334 PPS), o 2019-2021 m. – Vengrijoje (15 274 PPS). 2010-2012 m. laikotarpiu mažiausia santaupų dalis teko vienam Graikijos gyventojui ir siekė vis 12 PPS, 2019-2021 m. laikotarpiu nors ir santaupų dalis vienam Graikijos gyventojui išaugo daugiau nei 15 kartų (192 PPS), suvestinėje Graikija užima paskutinę vietą.

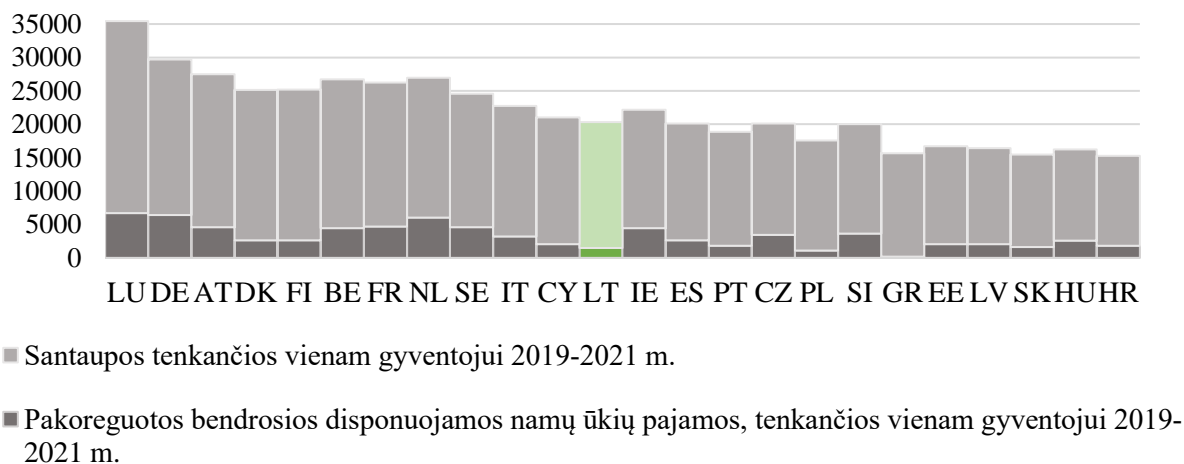
9 paveikslas

Skirtingų laikotarpių santaupų ir pakoreguotų bendrųjų disponuojamųjų namų ūkių pajamų, tenkančių vienam gyventojui palyginimas

a. 2010-2012 m. laikotarpio duomenys

b. 2019-2021 m. laikotarpio duomenys

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat.eu duomenų bazės duomenimis (2022) ir atliktais skaičiavimais.

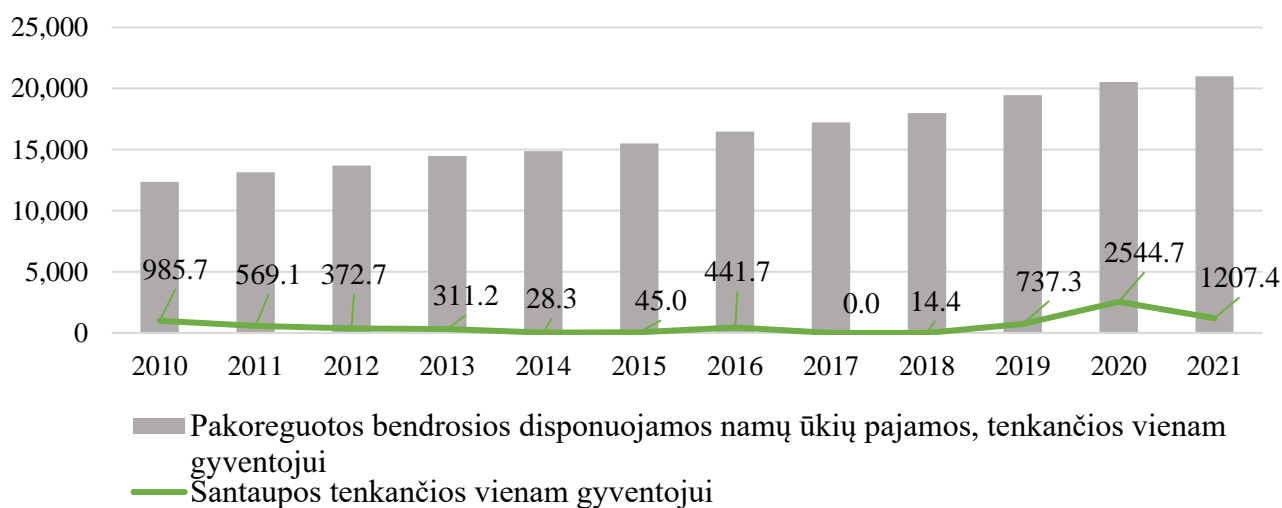
Analizuojant Lietuvos padėtį šiais laikotarpiais, vienam gyventojui tenkančių disponuojamųjų pajamų dydis išaugo apytikriai 1.5 karto, tai yra 2011-2012 m. laikotarpiu – 13 067 PPS, o 2019-2021 m laikotarpiu – 20 325 PPS. Šiais laiko periodais, lietuviui tenkančių santaupų dalis padidėjo per 831 PPS (nuo 654 PPS iki 1 486 PPS). 2019-2021 m. laikotarpiu Lietuvos užimama padėtis santaupų tenkančių vienam Lietuvos gyventojui aspektu, artimiausia Portugalijai (1 819 PPS) ir Lenkijai (1

091 PPS), o disponuojamųjų pajamų tenkančių vienam gyventojui aspektu (Lietuvoje – 20 325 PPS) - Ispanijai (20 124 PPS) ir Kiprui (21 010 PPS). 2010-2012 m. laikotarpiu Lietuvos užimama padėtis santaupų tenkančių vienam Lietuvos gyventojui aspektu buvo artimiausia Kiprui (780 PPS) ir Lenkijai (607 PPS), o disponuojamųjų pajamų tenkančių vienam gyventojui aspektu (Lietuvoje – 13 067 PPS), Slovakijai (13 881 PPS) ir Lenkijai (12 911 PPS).

Toliau 10 paveiksle detaliau analizuojami Lietuvos santaupų ir pakoreguotų bendrųjų disponuojamųjų namų ūkių pajamų, tenkančių vienam gyventojui duomenys. 2020 m. santaupų dalis buvo pakilusi aukščiausiai (2 545 PPS), o 2017 m. buvo nulinis. Laikotarpiu nuo 2010 m. iki 2021 m. santaupų vienam Lietuvos gyventojui variacijos koeficientas buvo 1.15, tai parodo, kaip šie duomenys kito analizuojamu laikotarpiu. Variacijos koeficientas parodo, kad analizuojami duomenys ženkliai svyravo.

10 paveikslas

Namų ūkių santaupų ir pakoreguotų bendrųjų disponuojamųjų namų ūkių pajamų, tenkančių vienam gyventojui Lietuvoje laikotarpiu nuo 2010 m. iki 2021 m. palyginimas

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat.eu duomenų bazės duomenimis (2022) ir atliktais skaičiavimais.

Taigi, išanalizavus statistinius duomenis ir palyginus namų ūkių taupymo normą 2016-2021 m. laikotarpiu Lietuva Europos Sąjungos kontekste užėmė priešpaskutinę vietą, lyginant su 2010-2015 m. taupymo normos vidurkiu. Lietuva priskiriama šalių grupei, turinčioms santykinai žemą taupymo normą ir lėtą rodiklio augimą, kartu su Graikija ir Lenkija. Lietuva kartu su Latvija, Airija, Portugalija, Slovėnija, Slovakija ir Švedija patenka į šalių grupę, kurių namų ūkių investavimo norma

augo nuo 2010 m. Nulinė namų ūkių taupymo norma Lietuvoje fiksuota 2017 m., aukščiausia taupymo normos reikšmė fiksuota 2020 m. Išanalizavus Lietuvos užimamą padėtį 2019-2021 m. vienam gyventojui tenkančių disponuojamųjų pajamų dydis išaugo apytikriai 1.5 karto nuo 2010-2012 m. laikotarpiu, o santaupų kiekis apytiksliai dukart.

Toliau buvo vykdomas antrasis tyrimo etapas. Apklausoje dalyvavo 403 respondentai, tačiau 17 iš jų neatitiko keliamo amžiaus ar gyvenamosios vietos (Lietuvos) reikalavimo. Apklausa buvo vykdoma 2023-03-01 – 2023-04-30 laikotarpiu. Surinkus tinkamus 386 atsakymus, apklausa buvo sustabdyta. Pirmiausia buvo apdoroti gauti rezultatai ir atliktas Chi kvadrato testas. Chi kvadrato testas buvo atliktas naudojant SPSS programinę įrangą. Atliekant tyrimą, jei gaunama $p < 0.05$, laikoma, kad yra nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp tiriamųjų grupių.

Pirmiausia buvo analizuojami skirtingų lyčių taupymo ypatumai (2 lentelė). Nenustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų ($\chi^2=2.415$, $p=0.120$). Didesnis procentas tiriamųjų vyrų (53.7% neturi taupomosios sąskaitos ir tiriamieji vyrai dažniau turi bent vieną taupomąją sąskaitą (61.6 %), lyginant tik tiriamųjų moterų grupę, moterys dažniau turi bent vieną taupomąją sąskaitą, negu neturi nei vienos. Taigi, atliktame tyrime tiriamųjų vyrų buvo daugiau negu moterų, todėl procentine išraiška daugiau yra vyrų turinčių ir neturinčių taupomosios sąskaitos.

2 lentelė

Lyties palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčių taupomosios sąskaitos (n=386)

Ar turite taupomąją sąskaitą?	Lytis		χ^2	p
	Moteris	Vyras		
Neturiu n (proc.)	75 (46.3%)	87 (53.7%)	2.415	0.120
Turiu bent vieną n (proc.)	86 (38.4%)	138 (61.6%)		

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Atlikus tyrimą, nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas pajamų tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų ($\chi^2=31.931$, $p < 0,001$). Didesnis procentas tiriamųjų (40.2%) turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą nurodė mėn. pajamas „nuo 634 Eur iki 1685 Eur“ ir „Nuo 1686 Eur iki 2500 Eur“ (33.9%), kai neturinčių taupomosios sąskaitos

respondentų uždirbamos pajamos buvo „Iki 633 Eur“ (18.5%) ir „Nuo 1686 Eur iki 2500 Eur“ (54.3%). Nuo 2501 Eur iki 4500 Eur pajamas 2.6% turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą gauna dažniau nei neturintieji sąskaitos skirtos taupymui. Daugiau nei 4501 Eur turintys bent vieną taupomąją sąskaitą uždirba daugiau nei 5 kartus dažniau lyginant su neturinčiais taupomosios sąskaitos (atitinkamai 6.3% ir 1.2%). Taigi, pajamos yra aukštesnės turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą grupėje lyginant su neturinčiais taupomosios sąskaitos. (3 lentelė)

3 lentelė

Pajamų palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386).

Ar turite taupomąją sąskaitą?	Pajamos atskaičiavus įsipareigojimus					χ^2	p
	Iki 633 Eur	Nuo 634 Eur iki 1685 Eur	Nuo 1686 Eur iki 2500 Eur	Nuo 2501 Eur iki 4500 Eur	Daugiau nei 4501 Eur		
Neturintys (proc.)	30 (18.5%)	88 (54.3%)	26 (16.0%)	16 (9.9%)	2 (1.2%)	31.931	p<0.001
Turi bent vieną (proc.)	16 (7.1%)	90 (40.2%)	76 (33.9%)	28 (12.5%)	14 (6.3%)		

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Statistiškai reikšmingas įgyto išsilavinimo skirtumas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų nenustatytas ($\chi^2=4.60$, $p=0.100$). Didžioji dalis tiriamųjų yra įgijusi aukštąjį išsilavinimą (neturintys taupomosios sąskaitos – 74.1%, turintys bent vieną taupomąją sąskaitą – 79.5%). Neturintys taupomosios sąskaitos yra dažniau įgiję pagrindinį išsilavinimą (8.6%), negu turintys bent vieną taupomąją sąskaitą (3.6%). Tad, statistiškai reikšmingo skirtumo tarp skirtingą išsilavinimą įgijusių individų nėra, tačiau nagrinėjant pagrindinį išsilavinimą įgijusių tiriamųjų grupę, neturinčių taupomosios sąskaitos yra daugiau, negu turinčių bent vieną.

4 lentelė

Įgyto išsilavinimo palyginimas tarp turinčių bent vieną ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386).

Ar turite taupomąją sąskaitą?	Išsilavinimas			χ^2	p
	Pagrindinis išsilavinimas	Vidurinis išsilavinimas	Aukštasis išsilavinimas		
Neturintys (proc.)	14 (8.6%)	28 (17.3%)	120 (74.1%)	4.60	0.100

Turiu bent vieną n (proc.)	8 (3.6%)	38 (17.0%)	178 (79.5%)		
----------------------------	----------	------------	-------------	--	--

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčių taupomosios sąskaitos grupių nenustatytas statistiškai reikšmingas įsigyto nuosavo būsto skirtumas ($\chi^2=0.00$, $p=0.998$). Apibendrinti rezultatai pateikiami 5 lentelėje. Vienodas procentas tiriamųjų (42%) neturi nuosavo būsto, nepriklausomai ar turi bent vieną taupomąją sąskaitą, ar neturi taupomosios sąskaitos. Tad nuosavo būsto turėjimas nedaro įtakos tiriamųjų polinkiui atsidaryti taupomąją sąskaitą.

5 lentelė

Nuosavo būsto turėjimas palyginimas tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386).

Ar turite taupomąją sąskaitą?	Būstas		χ^2	p
	Neturi	Turi		
Neturiu n (proc.)	68 (42.0%)	94 (58.0%)	0.00	0.998
Turiu bent vieną n (proc.)	94 (42.0%)	130 (58.0%)		

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas su tėvais aptartų finansinių temų (taupymo svarba, šeimos išlaidų planavimo, asmenines išlaidas ir kredito naudojimą) skaičiaus tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčių taupomosios sąskaitos ($\chi^2=30.42$, $p<0.001$). Keturiomis finansinėmis temomis su tėvais kalbėję tiriamieji (19.6%) turi bent vieną taupomąją sąskaitą ir tik 2.5% kalbėjusių keturiomis temomis neturi taupomosios sąskaitos. Su tėvais neaptarę nei vienos finansinės temos tiek turinčių, tiek neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų pasiskirstymo procentas panašus, atitinkamai 32.1% ir 29.6%. Dažniausiai abiejose tiriamųjų grupėse su tėvais buvo aptariama asmeninių išlaidų tema, viso 45.0%. Šią temą yra aptarę 50.6% neturinčių taupomosios sąskaitos ir 41.5% turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą. Atskirai šią temą aptarusių tiriamųjų grupėje nenustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas ($\chi^2=3.141$, $p=0.076$). Antra pagal dažnumą aptariama finansinė tema buvo „Taupymo svarba“, šią temą yra aptarę 43.0% apklausoje dalyvavusių respondentų. Nenustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp aptarusių taupymo svarbos temą bei

turinčių ar neturinčių taupomosios sąskaitos ($\chi^2=1.644$, $p=0.200$), apie taupymo svarbą yra kalbėję 46.9% neturinčių taupomosios sąskaitos ir 40.4% turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą.

Dar viena aptariama finansinė tema buvo šeimos išlaidų planavimas (37.5%). Nenustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp aptarusių šeimos išlaidų planavimo temą bei turinčių ar neturinčių taupomosios sąskaitos ($\chi^2=0.90$, $p=0.764$), apie šeimos išlaidų planavimą yra kalbėję 38.3% neturinčių taupomosios sąskaitos ir 36.8% turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą. Nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp aptarusių kredito naudojimo temą (viso 25% dalyvavusių apklausoje) bei turinčių ar neturinčių taupomosios sąskaitos ($\chi^2=3.141$, $p=0.076$), vis dėlto, neturintys taupomosios sąskaitos šią temą gvildeno dažniau – 30.9%, negu turintys bent vieną taupomąją sąskaitą – 24.9%. Taigi, bent vienos taupomosios sąskaitos turėjimas labiau priklausomas nuo aptariamų finansinių temų su tėvais skaičiaus, negu nuo atskirų temų.

6 lentelė

Su tėvais aptartų finansinių temų skaičiaus palyginimas tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386).

Ar turite taupomąją sąskaitą?	Su tėvais aptariamų finansinių temų skaičius					χ^2	p
	0 temų	1 tema	2 temos	3 temos	4 temos		
Neturiu n (proc.)	48 (29.6%)	48 (29.6%)	42 (25.9%)	20 (12.3%)	4 (2.5%)	30.242	p<0.001
Turiu bent vieną n (proc.)	72 (32.1%)	46 (20.5%)	36 (16.1%)	26 (11.6%)	44 (19.6%)		

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Nustatyta, kad nėra statistiškai reikšmingo skirtumo, keliais skirtingais kanalais sužinoma apie taupymą ir taupymo svarbą tarp turinčių bent vieną ir neturinčių nei vienos taupomosios sąskaitos tiriamųjų ($\chi^2=18.511$, $p=0.180$). Neturintys taupomosios sąskaitos daugiausiai informacijos apie taupymą sulaukia vienu (36.4%) ar dvejais (21.6%) skirtingais sklaidos kanalais. Turintys bent vieną taupomąją sąskaitą apie taupymą dažniausiai sužino dvejais (25.4%), vienu (21.4%) arba trimis (20.5%) skirtingais kanalais (7 lentelė). 51% visų tiriamųjų apie taupymą sužino iš žiniasklaidos, iš kurių 40.7% neturinčių taupomosios sąskaitos ir 58.0% turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą. Nustatyta statistiškai reikšmingas skirtumas tarp dviejų grupių sužinančių apie taupymą žiniasklaidos pagalba ($\chi^2=11.251$, $p<0.01$). Tad, iš žiniasklaidos sužinantys apie taupymą ir jo svarbą dažniau turi taupomąją sąskaitą, negu kiti tiriamieji.

7 lentelė

Kanalų, kuriais sužinoma apie taupymą ir jo svarbą kiekis tarp turinčių bent vieną ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386).

Ar turite taupomąją sąskaitą?	Kanalų, kuriais sužinoma apie taupymą ir jo svarbą kiekis									χ^2	p
	0	1	2	3	4	5	6	7	8		
Neturiu n (proc.)	13 (8.0%)	59 (36.4%)	35 (21.6%)	25 (15.4%)	18 (11.1%)	8 (4.9%)	2 (1.2%)	2 (1.2%)	0 (0.0%)	18.511	0.180
Turiu bent vieną n (proc.)	13 (5.8%)	48 (21.4%)	57 (25.4%)	46 (20.5%)	22 (9.8%)	18 (8.0%)	12 (5.4%)	6 (2.7%)	2 (0.9%)		

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Nustatytas statistiškai nereikšmingas impulsyvumo skirtumas tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos ($\chi^2=1.356$, $p=0.508$). Didžioji dalis tiriamųjų neturinčių taupymo sąskaitos pasižymi žemu (51.9%) ir vidutiniu impulsyvumu (40.7%), turintys bent vieną taupomąją sąskaitą tiriamųjų taip pat pasižymėjo žemu (51.8%) arba vidutiniu impulsyvumu (37.5%). Taip pat pabrėžtina, kad aukštu impulsyvumu pasižyminčių ir turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą (10.7%) buvo daugiau negu neturinčių taupomosios sąskaitos (7.4%). Taigi, nors ženklus skirtumas tarp turinčių ir neturinčių taupomosios sąskaitos impulsyvumo nėra, tačiau daugiau tiriamųjų turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą pasižymi aukštesniu impulsyvumu.

8 lentelė

Impulsyvumo palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386).

Ar turite taupomąją sąskaitą?	Impulsyvumas			χ^2	p
	Žemas impulsyvumas	Vidutinis impulsyvumas	Aukštas impulsyvumas		
Neturiu n (proc.)	84 (51.9%)	66 (40.7%)	12 (7.4%)	1.356	0.508
Turiu bent vieną n (proc.)	116 (51.8%)	84 (37.5%)	40 (10.7%)		

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Analizuojant asmeninio efektyvumo kriterijų, statistiškai reikšmingo skirtumo tarp neturinčių ir turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą, nebuvo nustatyta ($\chi^2=1.807$, $p=0.405$). Tiek turintys, tiek neturintys bent vienos taupomosios sąskaitos pasižymi žemu (atitinkamai 59.8% ir 53.1%) arba vidutiniu asmeniniu efektyvumu (atitinkamai 32.1% ir 38.3%) (9 lentelė). Taigi abi tiriamųjų grupės

labiau pasižymi žemu ir vidutiniu asmeniniu efektyvumu, tačiau turintys bent vieną taupomąją sąskaitą labiau pasižymi žemu asmeniniu efektyvumu, o neturintys taupomosios sąskaitos labiau pasižymi vidutiniu asmeniniu efektyvumu.

9 lentelė

Asmeninio efektyvumo palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386).

Ar turite taupomąją sąskaitą?	Asmeninis efektyvumas			χ^2	p
	Žemas asmeninis efektyvumas	Vidutinis asmeninis efektyvumas	Aukštas asmeninis efektyvumas		
Neturiu n (proc.)	86 (53.1%)	62 (38.3%)	14 (8.6%)	1.807	0.405
Turiu bent vieną n (proc.)	134 (59.8%)	72 (32.1%)	24 (8.0%)		

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Nustatytas statistiškai reikšmingas pajamų ir išlaidų planavimo skirtumas tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos ($\chi^2=11.778$, $p=0.038$). Susisteminti duomenys pateikiami 10 lentelėje. Didesnis procentas tiriamųjų turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą nurodė pajamų ir išlaidų planavimą „5-10 metai“ (9.4%) ir „virš 10 metų“ (15.6%), kai neturinčių taupomosios sąskaitos ir planuojančių pajamas ir išlaidas 5-10 metų bei ilgesniam nei 10 metų laikotarpiui buvo po 6.2%. Panašus procentas turinčių ir neturinčių taupomosios sąskaitos neplanuoja (atitinkamai 13.4% ir 16.0%) arba planuoja pajamas ir išlaidas kelių mėnesių laikotarpiui (turintys bent vieną taupomąją sąskaitą – 21.4%, neturintys taupomosios sąskaitos – 21.0%). Tad pajamas ir išlaidas ilgesniam periodui planuoja tie, kas turi bent vieną taupomąją sąskaitą.

10 lentelė

Pajamų ir išlaidų planavimo palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386).

Ar turite taupomąją sąskaitą?	Pajamų ir išlaidų planavimas						χ^2	p
	Neplanuoju	Keli mėnesiai	Ateinantys metai	1-4 metai	5-10 metai	virš 10 metų		
Neturiu n (proc.)	26 (16.0%)	34 (21.0%)	44 (27.2%)	38 (23.5%)	10 (6.2%)	10 (6.2%)	11.778	0.038
Turiu bent vieną n (proc.)	30 (13.4%)	48 (21.4%)	43 (19.2%)	47 (21.0%)	21 (9.4%)	35 (15.6%)		

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Nustatytas statistiškai reikšmingas finansinės rizikos tolerancijos skirtumas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčių taupomosios sąskaitos ($\chi^2=36.573$, $p<0.001$). Susisteminti duomenys pateikiami 11 lentelėje. Didesnis procentas turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą pasižymi aukšta finansine tolerancija (58.0%), kai neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų procentas pasiskirsto panašiai tarp aukštos finansinės tolerancijos veiksnio (29.6%) ir vidutinės finansinės tolerancijos (31.5%), o didžioji dalis – žema finansine tolerancija (38.9%). Taigi, finansinės rizikos tolerancijos lygis yra aukštesnis bent vieną taupomąją sąskaitą grupėje turinčių, lyginant su neturinčiais.

11 lentelė

Finansinės rizikos tolerancijos palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386).

Ar turite taupomąją sąskaitą?	Finansinės rizikos tolerancija			χ^2	p
	Aukšta finansinė tolerancija	Vidutinė finansinė tolerancija	Žema finansinė tolerancija		
Neturiu n (proc.)	48 (29.6%)	51 (31.5%)	63 (38.9%)	36.573	p<0.001
Turiu bent vieną n (proc.)	130 (58.0%)	58 (25.9%)	36 (16.1%)		

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Nustatytas statistiškai reikšmingas per pastaruosius dvejus metus patirtų taupymo kliūčių tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų ($\chi^2=13.317$, $p=0.004$). Didesnis procentas turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą susidūrė su viena taupymo kliūtimi (48.2%), o su trimis taupymo kliūtimis tik 6.3%, kai neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų susidūrusių su trimis taupymo kliūtimis buvo 12.3%, o viena kliūtimi – 30.9%. Net 42% visų tiriamųjų nurodė, kad susidūrė su padidėjusių pragyvenimo išlaidų kliūtimi, iš kurių 67.0% turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir 55.6% neturinčių taupomosios sąskaitos ($\chi^2=5.203$, $p=0.023$). 25.2% tiriamųjų patyrė netikėtą įvykį (mašinos remontą, sveikatos problemas, infliacija, palūkanų kilimą), ištaupomąją sąskaitą turinčių tiriamųjų grupės, šią kliūtį patyrė 33.0% individų, o neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų grupėje šią kliūtį patyrė 43.2% individų ($\chi^2=4.161$, $p=0.041$). 3.1% tiriamųjų nemoka atsidaryti taupomosios sąskaitos. Taigi, turintys bent vieną

taupomąją sąskaitą tiriamųjų patyrė mažiau taupymo kliūčių, per pastaruosius dvejus metus lyginant su neturinčiais taupomosios sąskaitos.

12 lentelė

Patirtų taupymo kliūčių per pastaruosius dvejus metus palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386).

Ar turite taupomąją sąskaitą?	Patirtos taupymo kliūtys per pastaruosius dvejus metus				χ^2	p
	0	1	2	3		
Neturiu n (proc.)	38 (23.5%)	50 (30.9%)	54 (33.3%)	20 (12.3%)	13.317	0.004
Turiu bent vieną n (proc.)	44 (19.6%)	108 (48.2%)	58 (25.9%)	14 (6.3%)		

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Nenustatytas statistiškai reikšmingas visuomenės normų paisymo skirtumas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčių nei vienos taupomosios sąskaitos tiriamųjų ($\chi^2=0.859$, $p=0.651$). Didžioji dalis dviejų grupių tiriamųjų neturi nuomonės dėl visuomenės normų (neturinčių taupomosios sąskaitos – 38.3%, turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą – 42.9%). Didesnei daliai neturinčių taupomosios sąskaitos yra nesvarbios visuomenės normos (43.9%), kai turintys bent vieną taupomąją sąskaitą sudaro 25.9% tiriamųjų. Taigi, darytina išvada, kad didžioji dali tiriamųjų neturi nuomonės dėl visuomenės normos, bet neturintiems taupomosios sąskaitos visuomenės normos yra labiau nesvarbios.

13 lentelė

Visuomenės normų paisymo palyginimas tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčiais taupomosios sąskaitos tiriamųjų (n=386).

Ar turite taupomąją sąskaitą?	Visuomenės normos			χ^2	p
	Neturiu nuomonės	Nesvarbios	Svarbios		
Neturiu n (proc.)	62 (38.3%)	70 (43.2%)	30 (18.5%)	0.859	0.651
Turiu bent vieną n (proc.)	96 (42.9%)	88 (25.9%)	40 (17.9%)		

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Atlikus Chi kvadrato testą su visais nepriklausomais kintamaisiais, nustatyta, kad statistiškai reikšmingo lyties, išsilavinimo, turimo būsto, kanalų, kuriais sužinoma apie taupymą ir jo svarbą kiekis, impulsyvumo, asmeninio efektyvumo, visuomenės normos skirtumo nėra tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos. Nustatytas statistiškai reikšmingas pajamų, su tėvais aptartų finansinių temų skaičius, pajamų ir išlaidų planavimo, finansinės rizikos tolerancijos, patirtų taupymo kliūčių per pastaruosius dvejus metus kiekis skirtumas tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų.

Toliau tęsiamas tyrimas atliekant dvejetainę logistinę regresiją su tais nepriklausomais kintamaisiais, kurie įgyja reikšmingą statistinį skirtumą, ($p > 0.05$) tarp tiriamųjų kurie turi bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturi taupomosios sąskaitos. SPSS programinės įrangos pagalba, buvo siekiama apskaičiuoti šioje dalyje pateiktų ir reikšmingą statistinį skirtumą turinčių nepriklausomųjų kintamųjų: finansinės rizikos tolerancijos (toliau – FRT), planavimo įgūdžių (toliau – PĮ), taupymo kliūčių (toliau – TK), pajamų, atskaičius įsipareigojimus (toliau PAĮ), su tėvais aptariamų finansinių temų (toliau – TFT) ir žiniasklaidos kanalu sužinančių apie taupymą (toliau – ŽK) priklausomybė su priklausomu kintamuoju – taupymo sąskaitos turėjimu. Atliekant dvejetainę logistinę regresinę analizę, gauta Omnibus Testo Chi suderinamumo reikšmė 75.179 ir $p < 0.001$, leidžia nustatyti, kad yra statistiškai reikšmingas ryšys tarp priklausomo kintamojo (taupomosios sąskaitos turėjimo) ir nepriklausomų kintamųjų. Atlikus Hosmer ir Lemeshow testą, gauta tikimybės p reikšmė lygi 0.098, tai yra $p > 0.05$, todėl darytina išvada, kad modelis pakankamai suderinamas. 14 lentelėje pateikiami susisteminti rezultatai atlikus dvejetainę logistinę regresiją su aukščiau išvardintais nepriklausomais kintamaisiais tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos.

Pirmiausia buvo analizuojamas nepriklausomas kintamasis „Pajamos“. Nustatyta, kad uždirbant didesnes pajamas negu 1686 Eur, yra didesnė galimybė turėti bent vieną taupomąją sąskaitą (kai pajamos nuo 1686 Eur iki 2500 Eur, $p < 0.001$, kai pajamos nuo 2501 Eur iki 4500 Eur, $p = 0.030$, kai pajamos didesnes nei 4501 Eur pajamos, $p = 0.034$) lyginant su tiriamaisiais gaunančiais pajamas iki 634 Eur. Uždirbančių nuo 1686 Eur iki 2500 Eur galimybė turėti bent vieną taupomąją sąskaitą yra 4.8 karto didesnė negu uždirbančių iki 634 Eur, uždirbančių nuo 2501 Eur iki 4500 Eur turėti bent vieną taupomąją sąskaitą išauga 2.9 karto, o uždirbančių daugiau nei 4501 Eur – 6.2 karto lyginant su uždirbančiais iki 634 Eur. Tiriamųjų, esančių pirmoje pajamų kategorijoje, tai yra uždirbančių nuo 634 Eur iki 1685 Eur, galimybė turėti taupomąją sąskaitą nėra statistiškai reikšminga. Finansinių temų skaičiaus kintamojo regresijos koeficientas nėra statistiškai reikšmingas ($p = 0.166$), tad aptartų finansinių temų skaičius neturi įtakos galimybei turėti taupomąją sąskaitą.

Nustatyta, kad „Finansinės rizikos tolerancija“ nepriklausomas kintamasis įgyja statistiškai reikšmingą regresijos koeficientą ($p < 0.001$). Tiriamųjų, kurių finansinė rizikos tolerancija yra vidutinė arba žema, rečiau įgyja galimybę turėti bent vieną taupomąją sąskaitą (kai finansinė rizika žema, $p < 0.001$, kai finansinė rizika vidutinė, $p = 0.013$). Tiriamieji kurių finansinės rizikos tolerancija yra vidutinė, beveik dukart rečiau turi bent vieną taupomąją sąskaitą lyginant su aukštą finansinės rizikos lygį turinčių tiriamųjų, o žemą finansinės rizikos toleranciją turinčių tiriamųjų galimybė turėti bent vieną taupomąją sąskaitą sumažėja 3.6 karto lyginant su aukštą rizikos lygį turinčių tiriamųjų. Toliau analizuojamas nepriklausomas kintamasis – pajamų ir išlaidų planavimas. Nustatyta, kad išlaidų planavimas kintamojo regresijos koeficientas yra statistiškai reikšmingas ir tiriamieji turi didesnę galimybę turėti bent vieną taupomąją sąskaitą tada, kai išlaidos ir pajamos planuojamos 5-10 metų terminui ($p < 0.001$) lyginant su pajamų ir išlaidų neplanuojančiais. Pajamų ir išlaidų planavimas kitais periodais nėra statistiškai reikšmingas, kategorijų tikimybė $p > 0.05$, todėl planavimas kitam, negu 5-10 metų terminui neturi įtakos galimybei turėti bent vieną taupomąją sąskaitą. Taupymo klūčių skaičiaus nepriklausomo kintamojo regresijos koeficientas nėra statistiškai reikšmingas ($p = 0.242$), todėl turėtų taupymo klūčių skaičius neturi įtakos galimybei turėti bent vieną taupomąją sąskaitą. Galiausiai nagrinėjamas kintamasis – sužinojimas žiniasklaidos kanalu apie taupymą ($p = 0.029$) lyginant su tiriamaisiais šiuo kanalu nesužinančiais. Tiriamieji, kurie naudoja šią informacijos sklaidos kanalą, turi 1.67 karto didesnę galimybę turėti taupomąją sąskaitą.

14 lentelė

Pirmos pakopos dvejetainės regresinės analizės rezultatai

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Pajamos (0) (iki 634 Eur)			18.540	4	<0.001	
Pajamos (1) (nuo 634 Eur iki 1685 Eur)	0.598	0.374	2.555	1	0.110	1.818
Pajamos (2) (nuo 1685 Eur iki 2500 Eur)	1.570	0.417	14.169	1	<0.001	4.808
Pajamos (3) (nuo 2501 Eur iki 4500 Eur)	1.054	0.485	4.722	1	0.030	2.871
Pajamos (4) (daugiau nei 4501 Eur)	1.825	0.861	4.495	1	0.034	6.203
Finansinių temų skaičius	0.127	0.092	1.922	1	0.166	1.136
Finansinės rizikos tolerancija (0) (aukšta rizikos tolerancija)			20.763	2	<0.001	
Finansinės rizikos tolerancija (1) (vidutinė rizikos tolerancija)	-0.687	0.276	6.195	1	0.013	0.503

14 lentelė (tęsinys)

Finansinės rizikos tolerancija(2) (žema rizikos tolerancija)	-1.299	0.288	20.304	1	<0.001	0.273
Planavimas(2) (ateinantys metai)	-0.213	0.390	0.298	1	0.585	0.808
Planavimas(3) (1-4 metai)	-0.127	0.396	0.102	1	0.749	0.881
Planavimas(4) (5-10 metai)	-0.014	0.537	<0.001	1	0.979	0.986
Planavimas(5) (virš 10 metų)	0.481	0.507	0.898	1	0.343	1.617
Taupymo kliūtys	-0.153	0.131	1.368	1	0.242	0.858
Žiniasklaida	0.516	0.237	4.743	1	0.029	1.676
Konstanta	-0.250	0.491	0.260	1	0.610	0.778

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Taigi, atlikus pirmos pakopos dvejetainę logistinę regresiją (tarp turinčių bent vieną taupomąją sąskaitą ir neturinčių taupomosios sąskaitos) gauta dvejetainės logistinės regresijos lygtis:

$$p = P(Y = \text{turi taupomąją sąskaitą}) = \frac{e^z}{1 + e^z}, \quad \text{kur} \quad (6)$$

$$z = -0.250 + 0.598PAI(1) + 1.570PAI(2) + 1.054PAI(3) + 1.825 PAI(4) + 0.127FTS \\ -0.687FRT(1) - 1.299FRT(2) + 0.264PI(1) - 0.213PI(2) - 0.127PI(3) \\ -0.014PI(4) + 0.481PI(5) - 0.153TK + 0.516ŽK$$

Apibendrinant, gautus pirmos pakopos dvejetainės logistinės regresijos rezultatus, nustatyta, kad uždirbant didesnes pajamas negu 1686 Eur lyginant su uždirbančiais iki 634 Eur pajamas, turint aukštą finansinės rizikos tolerancijos lygį, planuojant išlaidas 5-10 metų laikotarpiui, lyginant su neplanuojančiais išlaidų ir apie taupymą sužinantys žiniasklaidos kanalu turi didesnę galimybę turėti bent vieną taupomąją sąskaitą. Su tėvais aptartų finansinių temų skaičius ir taupymo kliūčių skaičius nėra statistiškai reikšmingi ir neturi įtakos turėti bent vieną taupomąją sąskaitą.

Galiausiai atliekama dvejetainė logistinė regresija tarp turinčių vieną ir turinčių bent dvi (taupomąją ir investicinę) sąskaitas. SPSS programinės įrangos pagalba buvo siekiama apskaičiuoti visų tyrime analizuojamų nepriklausomų kintamųjų priklausomybę su priklausomu kintamuoju – taupomosios sąskaitos turėjimu. Antroje dvejetainės logistinės regresijos pakopoje tikrinami tie nepriklausomi kintamieji, kurie atliekant Chi kvadrato testą tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos turėjo reikšmingą statistinį skirtumą.

Atliekant dvejetainę logistinę regresinę analizę tarp turinčių vieną arba dvi taupomašias sąskaitas, gauta Omnibus Testo Chi reikšmė 123.580 ir $p < 0.001$, atskleidžia, kad yra statistiškai reikšmingas ryšys tarp priklausomo ir nepriklausomųjų narių. Hosmer ir Lemeshow testo rezultatai patvirtina, kad modelis pakankamai suderinamas ($\chi^2 = 5.824$, $p = 0.667$). 15 lentelėje pateikiami atliktos dvejetainės logistinės regresinės analizės tarp turinčių vieną ir turinčių dvi (taupomąją ir investicinę) taupomašias sąskaitas rezultatai.

15 lentelė

Antros pakopos dvejetainės regresinės analizės rezultatai

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Pajamos (0) (iki 634 Eur)			3.71	4	0.447	
Pajamos (1) (nuo 634 Eur iki 1685 Eur)	18.41	9,592.14	0.00	1	0.998	98,851,887.57
Pajamos (2) (nuo 1685 Eur iki 2500 Eur)	19.20	9,592.14	0.00	1	0.998	2.18E+08
Pajamos (3) (nuo 2501 Eur iki 4500 Eur)	19.31	9,592.14	0.00	1	0.998	2.44E+08
Pajamos (4) (daugiau nei 4501 Eur)	41.49	13,134.23	0.00	1	0.997	1.04E+18
Finansinių temų skaičius	0.27	0.15	3.14	1	0.077	1.31
Finansinės rizikos tolerancija (0) (aukšta rizikos tolerancija)			14.36	2	<0.001	
Finansinės rizikos tolerancija (1) (vidutinė rizikos tolerancija)	-1.60	0.55	8.32	1	0.004	0.20
Finansinės rizikos tolerancija(2) (žema rizikos tolerancija)	-2.92	1.11	6.88	1	0.009	0.05
Planavimas (neplanuoju)			21.30	5	<0.001	
Planavimas(1) (keli mėnesiai)	-0.92	0.79	1.37	1	0.242	0.40
Planavimas(2) (ateinantys metai)	-0.93	0.78	1.41	1	0.234	0.40
Planavimas(3) (1-4 metai)	0.14	0.70	0.04	1	0.847	1.14
Planavimas(4) (5-10 metai)	1.67	0.86	3.73	1	0.053	5.30
Planavimas(5) (virš 10 metų)	1.71	0.73	5.48	1	0.019	5.55
Taupymo kliūtys	-0.40	0.30	1.79	1	0.181	0.67
Žiniasklaida	0.39	0.43	0.83	1	0.361	1.48
Konstanta	-19.68	9,592.14	0.00	1	0.998	0.00

Šaltinis: parengta autorės remiantis atlikto tyrimo duomenimis

Pirmiausia buvo analizuojamas nepriklausomas kintamasis „Pajamos“. Uždirbamų pajamų, atskaičius išipareigojimus kintamojo regresijos koeficientas nėra statistiškai reikšmingas ($p = 0.447$),

tad uždirbamų pajamų dydis neturi statistiškai svarios įtakos dviejų taupomųjų sąskaitų – taupomosios ir investicinės turėjimui. Toliau nagrinėjamas su tėvais aptartų finansinių temų skaičiaus kintamasis. Šis nepriklausomas kintamasis turi statistiškai reikšmingą įtaką dviejų sąskaitų turėjimui ($p=0.077$), didesnis aptartų finansinių temų skaičius lemia 1.31 karto didesnę galimybę turėti tiek taupomąją, tiek investicinę taupomąją sąskaitą. Nustatyta, kad „Finansinės rizikos tolerancija“ nepriklausomas kintamasis įgyja statistiškai reikšmingą regresijos koeficientą ($p<0.004$). Tiriamųjų, kurių finansinė rizikos tolerancija yra vidutinė arba žema, rečiau įgyja galimybę turėti bent vieną taupomąją sąskaitą (kai finansinė rizika žema, $p=0.009$, kai finansinė rizika vidutinė, $p=0.013$). Tiriamieji kurių finansinės rizikos tolerancija yra vidutinė, beveik penkiskart rečiau turi tiek taupomąją, tiek investicinę taupomąją sąskaitą lyginant su aukštą finansinės rizikos lygį turinčių tiriamųjų, o žemą finansinės rizikos toleranciją turinčių tiriamųjų galimybė turėti dvi taupomasias sąskaitas sumažėja 20 kartų lyginant su aukštą finansinės rizikos lygį turinčių tiriamųjų.

Toliau analizuojamas nepriklausomas kintamasis – pajamų ir išlaidų planavimas. Nustatyta, kad išlaidų planavimas kintamojo regresijos koeficientas yra statistiškai reikšmingas ir tiriamieji turi didesnę galimybę turėti tiek taupomąją, tiek investicinę taupomąją sąskaitą tada, kai išlaidos ir pajamos planuojamos ilgesniam nei 10 metų laikotarpiui ($p=0.019$) lyginant su pajamų ir išlaidų neplanuojančiais. Planuojančių pajamas ir išlaidas ilgesniam negu 10 metų terminui, galimybė turėti tiek taupomąją, tiek investicinę sąskaitą išauga 5.55 karto. Pajamų ir išlaidų planavimas kitos trukmės periodams nėra statistiškai reikšmingas, kategorijų tikimybė $p>0.05$, todėl išlaidų ir pajamų planavimas kitam, negu ilgesniam negu 10 metų terminui neturi įtakos galimybei turėti dvi taupomasias sąskaitas. Taupymo kliūčių skaičiaus nepriklausomo kintamojo regresijos koeficientas nėra statistiškai reikšmingas ($p=0.181$), todėl turėtų taupymo kliūčių skaičius neturi įtakos galimybei turėti bent vieną taupomąją sąskaitą. Galiausiai nagrinėjamas kintamasis – sužinojimas žiniasklaidos kanalu apie taupymą ($p=0.83$) lyginant su tiriamaisiais šiuo kanalu nesužinančiais, nustatyta, kad nėra statistiškai reikšmingo skirtumo.

Atlikus antros pakopos dvejetainę logistinės regresijos analizę (tarp turinčių taupomąją sąskaitą ir turinčių tiek taupomąją, tiek investicinę sąskaitas) gauta dvejetainės logistinės regresijos lygtis:

$$p = P(Y = \text{turi taupomąją ir investicinę sąskaitas}) = \frac{e^z}{1 + e^z}, \quad \text{kur}$$

$$z = -19.68 + 18.41\text{PAI}(1) + 19.20\text{PAI}(2) + 19.31\text{PAI}(3) + 41.49\text{PAI}(4) + 0.27\text{FTS} \quad (7)$$

$$-1.60FRT(1) - 2.92FRT(2) - 0.92PI(1) - 0.93PI(2) + 0.14PI(3) \\ + 1.67PI(4) + 1.71PI(5) - 0.40TK + 0.39ŽK$$

Taigi, atlikus antros pakopos dvejetainę logistinę regresiją, nustatyta, kad tiriamieji pasižymintys aukšta finansinės rizikos tolerancija, aptarę daugiau finansinių temų ir išlaidas bei pajamas planuojantys ilgesniam negu 10 metų laikotarpiui, lyginant su išlaidų ir pajamų neplanuojančiais turi didesnę galimybę turėti tiek taupomąją, tiek investicinę sąskaitas. Pajamų dydis, patirtos taupymo kliūtys ir žiniasklaidos kanalu sužinojimas apie taupymą nėra statistiškai reikšmingi.

Apibendrinant atliktą dvipakopę dvejetainę logistinę regresijos analizę nustatyta, kad aukštesnės negu 1685 Eur pajamos, lyginant su 634 Eur gaunamomis pajamomis yra statistiškai reikšmingos tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos, tačiau statistiškai nereikšmingos tarp turinčių tik taupomąją arba taupomąją ir investicinę sąskaitą tiriamųjų. Su tėvais aptartų finansinių temų skaičius neturi statistiškai reikšmingo skirtumo tarp bent vieną taupomąją sąskaitą turinčių ir neturinčių taupomosios sąskaitos, bet statistiškai reikšmingas tarp turinčių vieną ir turinčių dvi taupomasias sąskaitas. Aukšta finansinės rizikos tolerancija yra statistiškai reikšminga abiejose pakopose analizuotų tiriamųjų grupių tarpe. Išlaidų planavimas 5-10 metų laikotarpiui, lyginant su išlaidų neplanavimu statistiškai reikšmingas tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos, o grupėje tarp turinčių vieną ir turinčių dvi taupomasias sąskaitas, reikšmingas pajamų ir išlaidų planavimas ilgesniam nei 10 metų periodui. Patirtų taupymo kliūčių skaičius nėra statistiškai reikšmingas abiejose tiriamųjų grupėse. Apie taupymą sužinančių žiniasklaidos kanalu tiriamųjų galimybė turėti bent vieną taupomąją sąskaitą statistiškai reikšminga ir statistiškai nereikšminga turėti tiek taupomąją, tiek investicinę taupomąją sąskaitą.

Taigi, apibendrinant atlikto tyrimo rezultatus, pirmiausia buvo analizuojami namų ūkių taupymo investavimo normų rezultatai Europos Sąjungos šalyse. 2016-2021 m. laikotarpiu Lietuva Europos Sąjungos kontekste užėmė priešpaskutinę vietą, lyginant su 2010-2015 m. taupymo normos vidurkius minėtais laikotarpiais. Lietuva, kartu su Graikija ir Lenkija priskiriama šalių grupei, kuriuos turi santykinai žemą taupymo normą ir lėtą šio rodiklio augimą. Kartu su Latvija, Airija, Portugalija, Slovėnija, Slovakija ir Švedija, Lietuva patenka į šalių grupę, kurių namų ūkių investavimo norma augo nuo 2010 m. Nulinė namų ūkių taupymo norma Lietuvoje fiksuota 2017 m., aukščiausia taupymo normos reikšmė fiksuota 2020 m. Išanalizavus Lietuvos užimamą padėtį 2019-2021 m. vienam gyventojui tenkančių disponuojamųjų pajamų dydis išaugo apytikriai 1.5 karto nuo 2010-2012 m. laikotarpiu, o santaupų kiekis apytiksliai dukart. Apklausus 386 respondentus, buvo atliekamas Chi kvadrato testas ir nustatytas statistiškai reikšmingas pajamų, su tėvais aptartų

finansinių temų skaičius, pajamų ir išlaidų planavimo, finansinės rizikos tolerancijos, patirtų taupymo kliūčių per pastaruosius dvejus metus kiekio skirtumas tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų. Nustatyta, kad statistiškai reikšmingo lyties, išsilavinimo, turimo būsto, kanalų, kuriais sužinoma apie taupymą ir jo svarbą kiekis, impulsyvumo, asmeninio efektyvumo, visuomenės normos skirtumo nėra tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos. Apibendrinant atliktą dvipakopę dvejetainę logistinę regresijos analizę nustatyta, kad pajamų dydis yra reikšmingas grupėje tarp turinčių ir neturinčių taupomosios sąskaitos, tačiau statistiškai nereikšmingas tarp turinčių tik taupomąją arba taupomąją ir investicinę sąskaitą tiriamųjų. Aukšta finansinės rizikos tolerancija yra statistiškai reikšminga abiejose pakopose analizuotų tiriamųjų grupių tarpe. Išlaidų planavimas yra statistiškai reikšmingas abiejose tiriamųjų grupėse (I grupė – turintys bent vieną ir neturintys sąskaitos, II grupė – turintys vieną arba dvi taupomasias sąskaitas), tačiau skiriasi statistiškai reikšmingi planavimo laikotarpiai. Apie taupymą sužinančių žiniasklaidos kanalų tiriamųjų galimybė turėti bent vieną taupomąją sąskaitą statistiškai reikšminga ir statistiškai nereikšminga turėti tiek taupomąją, tiek investicinę taupomąją sąskaitą.

IŠVADOS

1. Išanalizavus užsienio ir Lietuvos autorių mokslinius darbus, nustatyta, kad ekonomikoje taupymo sąvoka keitėsi, apibrėžiama plačiau. Naujesniuose šaltiniuose taupymas apibrėžiamas plačiau – kaip privačių asmenų turimų pinigų grynosios vertės pokytis nuo vienu iki kitų metų bei vartojimo ir namų ūkio pajamų skirtumas. Taupymo elgsena suvokiama skirtingai – vieni mokslininkai traktuoja kaip racionalų elgesį, kuris nepriklauso nuo vartojimo. Kiti mokslininkai taupymo elgseną suvokia kaip santaupų likutį po apsirūpinimo vartojimo prekėmis. Kai laikoma, kad taupymo elgsena priklauso nuo asmens lūkesčių ir ekonominio konteksto, galima atskirti ekonominius duomenis nuo subjektyvių aspektų, apibrėžiančių norą taupyti.
2. Atlikus mokslinių šaltinių turinio analizę bei sintezę, nustatyta, kad neoklasikinės ekonomikos taupymo teorijos pasižymi keliomis bendromis prielaidomis: individai laikomi racionaliomis būtybėmis, kurios siekia padidinti asmeninę naudą, o individualus naudingumas yra tapatus vartojimo funkcijai, taupymas nėra tapatus investicijoms. Neoklasikinėse teorijose, pajamos ir turtas nesiskiria. Klasikinėje teorijoje – taupymas yra išlaidų ir pajamų skirtumas. Klasikinėje Keynes teorijoje pabrėžiama, kad kuo daugiau pinigų apyvartoje, tuo didesnę šalies ekonomikos augimą tai skatina bei jei kiekvienas asmuo bandys taupyti daugiau, negu prieš tai, tai visuomenė, kartu sudėjus daugiau nesutaupys. Santykių pajamų hipotezėje (RI) svarbiausias aspektas, kad individualus naudingumas priklauso nuo nuosavų pajamų dydžio ir pajamų dydžio lyginant su kitais. Gyvenimo ciklo teorijoje (LCH) vartojimas ir taupymas atspindi asmens gyvenimo ciklą, kuris paprastai priklauso nuo amžiaus, tai yra individas taupo daugiausiai tada, kai pasiekia savo karjeros viršūnę; pagrindinis taupymo motyvas – pasiruošimas išeiti į pensiją. Psichologinės ir sociologinės taupymo teorijos labiau akcentuoja išorinius dirgiklius, tokius kaip motyvai, siekiai ar lūkesčiai. Elgsenos gyvenimo teorijoje (BLC) pagrindiniai aspektai yra savikontrolė, mentalinė apskaita ir rėminimo šališkumai.
3. Išnagrinėjus taupymo elgsenos tyrimus, identifikuotos penkios taupymo veiksmų grupės: ekonominiai, psichologiniai, socialiniai, demografiniai ir šališkumai. Atlikti tyrimai rodo, kad egzistuoja ryšys tarp finansinio raštingumo ir asmenų savikontrolės lygio. Tėvai veikia kaip elgesio pavyzdys vaikams, kaip taupyti pinigus, net ir suaugus. Nors mokslininkai didžiąja dalimi ignoruoja šeimos finansinę socializaciją suaugus, kai kurie tyrimai rodo, kad tėvų įtaka jų vaikų taupymo pensijai strategijoms laikui bėgant gali išlikti. Nustatyta, kad vyriausybė

atlieka svarbų vaidmenį mažas pajamas ir mažumų grupėms priklausantiems asmenims, priimant taupymo sprendimus. Atliktas sociologinis tyrimas įrodė, kad būsimos taupymo galimybės padidėja, kai nusistatoma tam tikra svarbi diena, kai bus pradėta taupyti. Patvirtinta, kad asmenys, turintys aukštą finansinio raštingumo lygį, sutaupo daugiau, todėl valstybė turėtų ženkliai įsitraukti į finansinio raštingumo lygio kėlimą šalyje, kadangi nacionalinis finansinis stabilumas laikomas esminiu šalies vystymosi pagrindu.

4. Atlikus tyrimą, nustatyta, kad Lietuva, Europos Sąjungos šalių kontekste 2016-2021 m. laikotarpiu užėmė priešpaskutinę vietą, lyginant su 2010-2015 m. taupymo normos vidurkių pokyčiu. Lietuva, kartu su Graikija ir Lenkija priskiriama šalių grupei, kurios turi santykinai žemą taupymo normą ir lėtą šio rodiklio augimą. Kartu su Latvija, Airija, Portugalija, Slovėnija, Slovakija ir Švedija, Lietuva patenka į šalių grupę, kurių namų ūkių investavimo norma augo nuo 2010 m. Nulinė namų ūkių taupymo norma Lietuvoje fiksuota 2017 m., aukščiausia taupymo normos reikšmė fiksuota 2020 m.
5. Apklausus 386 respondentus, gyvenančius Lietuvoje buvo atliekamas Chi kvadrato testas ir nustatytas statistiškai reikšmingas pajamų, su tėvais aptartų finansinių temų skaičius, pajamų ir išlaidų planavimo, finansinės rizikos tolerancijos, patirtų taupymo kliūčių per pastaruosius dvejus metus kiekio veiksnių skirtumas tarp turinčių bent vieną ir neturinčių taupomosios sąskaitos tiriamųjų. Apibendrinant atliktą dvipakopę dvejetainę logistinę regresijos analizę nustatyta, kad pajamų dydis yra reikšmingas grupėje tarp turinčių ir neturinčių taupomosios sąskaitos, tačiau statistiškai nereikšmingos tarp turinčių tik taupomąją arba taupomąją ir investicinę sąskaitą tiriamųjų. Aukšta finansinės rizikos tolerancija yra statistiškai reikšminga abiejose pakopose analizuotų tiriamųjų grupių tarpe. Apie taupymą sužinančių žiniasklaidos kanalu tiriamųjų galimybė turėti bent vieną taupomąją sąskaitą statistiškai reikšminga ir statistiškai nereikšminga turėti tiek taupomąją, tiek investicinę taupomąją sąskaitą. Išlaidų planavimas yra statistiškai reikšmingas veiksny vertinant Lietuvos privačių asmenų taupymo elgseną.

Visų pirma siūloma valstybei daugiau skirti dėmesio ir didinti gaunamas privačių asmenų pajamas, ypač dirbančiųjų viešajame sektoriuje, kadangi augančios disponuojamos pajamos turi tiesioginę įtaką taupymo normos augimui. Taip pat siūloma skirti daugiau dėmesio finansinio raštingumo ugdymui, pradedant mokykliniame amžiuje, plėtoti mokslinius tyrimus taupymo tema Lietuvoje, vertinti daugiau veiksnių lemiančių taupymo elgseną. Rekomenduojama skirti daugiau dėmesio Lietuvos privačių asmenų švietimui taupymo tematika skirtingais sklaidos kanalais.

LITERATŪROS ŠALTINIAI

A.P.S. Miotto and J. Parente *Rev. Adm. Empres.*, 55 (1) (2015), pp. 50-64

Aaberge, R., Liu, K., & Zhu, Y. (2017). Political uncertainty and household savings. *Journal of Comparative Economics*, 45(1), 154-170.

Ahmed, S. (2020) Assessment of the Effect of Savings and Investment Habit on Entrepreneurial Development in Jalingo Metropolis, Taraba State, Nigeria.

Hayhoe, C. R., Cho, S. H., DeVaney, S. A., Worthy, S. L., Kim, J., & Gorham, E. (2012). How do distrust and anxiety affect saving behavior?. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 41(1), 69-85.

Aktas, A., Guner, D., Gursel, S., & Uysal, G. (2010). Structural determinants of household savings in Turkey: 2003-2008. *Bahçeşehir University Center for Economic and Social Research*

Ando, A., & Modigliani, F. (1963). The " life cycle" hypothesis of saving: Aggregate implications and tests. *The American economic review*, 53(1), 55-84.

Ashraf, M. F., Latif, M. M., & Kanwal, H. (2019). Factors Inducing the Investment and Saving Behaviour in Pakistan. *iRASD Journal of Economics*, 1(2), 82-88

Atkinson, A., Messy, F. A., Rabinovich, L., & Yoong, J. (2015). Financial education for long-term savings and investments: Review of research and literature

Avdeenko, A., Bohne, A., & Frölich, M. (2019). Linking savings behavior, confidence and individual feedback: A field experiment in Ethiopia. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 167, 122-151

Avdeenko, A., Bohne, A., & Frölich, M. (2019). Linking savings behavior, confidence and individual feedback: A field experiment in Ethiopia. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 167, 122-151.

Berg, L and Bergström, R. (1995), Housing and Financial Deregulation and Consumption: The Swedish Case. *The Scandinavian Journal of Economics*. 97(3), p. 421-439

Beshears, J., Dai, H., Milkman, K. L., & Benartzi, S. (2021). Using fresh starts to nudge increased retirement savings. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 167, 72-87.

Beverly, S. G., & Sherraden, M. (1999). Institutional determinants of saving: Implications for low-income households and public policy. *The Journal of Socio-Economics*, 28(4), 457-473

Beverly, S. G., & Sherraden, M. (1999). Institutional determinants of saving: Implications for low-income households and public policy. *The Journal of Socio-Economics*, 28(4), 457-473.

Bewley, T. (1976). *The permanent income hypothesis: A theoretical formulation*. HARVARD UNIV CAMBRIDGE MASS.

Blažienė, I. (2020). Namų ūkių taupymo pensijai elgsena: pasaulinių tyrimų ir teorinių perspektyvų apžvalga. *Tiltai*, (1), 85-110.

Brounen, D., Koedijk, K. G., & Pownall, R. A. (2016). Household financial planning and savings behavior. *Journal of International Money and Finance*, 69, 95-107.

Browning, M., & Lusardi, A. (1996). Household saving: Micro theories and micro facts. *Journal of Economic literature*, 34(4), 1797-1855.

Buric, M. N., Raicevic, M., Kascelan, L., & Kascelan, V. (2022). Socio-Demographic Impacts on the Personal Savings Portfolio Choice: A Decision Tree Approach. *International Journal of Business Analytics (IJBAN)*, 9(1), 1-23.

Burney, N. A., & Khan, A. H. (1992). Socio-economic characteristics and household savings: an analysis of the households' saving behaviour in Pakistan. *The Pakistan Development Review*, 31-48.

Cho, S. H., Gutter, M., Kim, J., & Mauldin, T. (2012). The effect of socialization and information source on financial management behaviors among low-and moderate-income adults. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 40(4), 417–430

Cohen, A. D. (1994). Assessing language ability in the classroom.

Cook, F. B., Oryema, J., & Stephens, C. (2018). Consumer Expenditures and Savings in High Income Households. *Journal of Forensic Economics*, 27(2), 107-125.

Copur, Z., Gutter, M.S. Economic, Sociological, and Psychological Factors of the Saving Behavior: Turkey Case. *J Fam Econ Iss* 40, 305–322 (2019).

Cronqvist, H., & Siegel, S. (2015). The origins of savings behavior. *Journal of political Economy*, 123(1), 123-169.

Crown, W. H. (2002). Life cycle theories of savings and consumption. *Encyclopedia of aging*.

Curtis, M. (1939). Saving and savings. *The Quarterly Journal of Economics*, 53(4), 623-626.

D. Fudenberg and D.K. Levine Amer. Econ. Rev., 96 (5) (2006), pp. 1449-1476

De Baets, S., Önköl, D., & Ahmed, W. (2022). Do risky scenarios affect forecasts of savings and expenses?. *Forecasting*, 4(1), 307-334.

Deepali Paul. (2015). Saving and Investment Equality (With Explanation and Diagram) *Economics Discussion*.

Domar, E. D. (1946). Capital expansion, rate of growth, and employment. *Econometrica, Journal of the Econometric Society*, 137-147.

Donnelly, C., Guillen, M., Nielsen, J. P., & Pérez-Marín, A. M. (2018). Implementing individual savings decisions for retirement with bounds on wealth. *ASTIN Bulletin: The Journal of the IAA*, 48(1), 111-137

Duesenberry, J. S. (1949). *Income, saving, and the theory of consumer behavior*.

Eriksson, K., & Hermansson, C. (2014). Searching for new saving behavior theories: How relationships between banks' customers and advisors affect household saving. *International journal of bank marketing*.

European Central Bank (2017) Household Finance and Consumption Survey (HFCS), https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/hfcs/html/index.en.html [Žiūrēta 2023-01-19]

Eurostat (2023) Income, consumption and wealth, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/experimental-statistics/income-consumption-and-wealth> [Žiūrēta 2023-01-19]

Fisher, I. (1908). Are Savings Income?. *American Economic Association Quarterly*, 9(1), 21-47

Fisher, P. J., & Montalto, C. P. (2011). Loss aversion and saving behavior: Evidence from the 2007 US Survey of Consumer Finances. *Journal of Family and Economic Issues*, 32(1), 4-14.

Fisher, P. J., & Montalto, C. P. (2011). Loss aversion and saving behavior: Evidence from the 2007 US Survey of Consumer Finances. *Journal of Family and Economic Issues*, 32(1), 4-14.

Friedman, M. (1957). The permanent income hypothesis. In *A theory of the consumption function* (pp. 20-37). Princeton University Press

Frini, O. (2021) The Life Cycle Hypothesis and Uncertainty: Analyzing Aging Savings Relationship in Tunisia.

Furnham, A., & Cheng, H. (2019). Factors influencing adult savings and investment: Findings from a nationally representative sample. *Personality and Individual Differences*, 151, 109510.

Gatsi, J. G., & Appiah, M. O. (2020). Population growth, income growth and savings in Ghana. *Journal of Economics and Development*.

Gersovitz, M. (1988). Saving and development. *Handbook of development economics*, 1, 381-424.

Grable, J. E., & Joo, S. H. (2004). Environmental and biophysical factors associated with financial risk tolerance. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 15(1).

Gutter, M. S., Hayhoe, C. R., DeVaney, S. A., Kim, J., Bowen, C. F., Cheang, M., ... & Dorman, R. (2012). Exploring the relationship of economic, sociological, and psychological factors to the savings behavior of low-to moderate-income households. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 41(1), 86-101.

Guidolin, M., & La Jeunesse, E. A. (2007). The decline in the US personal saving rate: Is it real and is it a puzzle? *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*

Haider, S., Ahmed, M., de Pablos, C., & Latif, A. (2018). Household Characteristics and Saving Motives: Application of Multinomial Logistic Regression to Examine Maslow's Hierarchy of Needs Theory. *International Journal of Applied Behavioral Economics (IJABE)*, 7(1), 35-52.

Harrod, R. F. (1939). Price and cost in entrepreneurs' policy. *Oxford Economic Papers*, (2), 1-11.

Hubbard, R. G., Skinner, J., & Zeldes, S. P. (1995). Precautionary saving and social insurance. *Journal of political Economy*, 103(2), 360-399.

Hurd, M. D., & Mundaca, B. G. (1989). The importance of gifts and inheritances among the affluent. In *The measurement of saving, investment, and wealth* (pp. 737-764). University of Chicago Press, 1989.

Ismail, S., Khairuddin, N. S., Alias, N. E., Loon-Koe, W., & Othman, R. (2018). An Empirical Analysis of Saving Behavior among Malaysian Employees. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8(10).

Ispuerto, A., Martínez-García, I., & Ruiz Suárez, G. R. (2021). Financial education and savings and investment decisions; An analysis of the Survey of Financial Competences (ECF).

Juster, F. T., Lupton, J., Smith, J. P., & Stafford, F. (2004). Savings and Wealth. *Then and Now, Labor and Demography*, 403027.

Kalwij, A., Alessie, R., Dinkova, M., Schonewille, G., Van der Schors, A., & Van der Werf, M. (2019). The effects of financial education on financial literacy and savings behavior: Evidence from a controlled field experiment in Dutch primary schools. *Journal of Consumer Affairs*, 53(3), 699-730.

Kardelis, K. (2005). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: edukologija ir kiti socialiniai mokslai. *Vadovėlis: 3-asis leidimas, Šiauliai: Lucilijus*

Kates, S. (2018). Making sense of classical theory. *Journal of the History of Economic Thought*, 40(2), 279-283.

Katona, G. (1951). Psychological analysis of economic behavior.

Katona, G. (1975). Psychological economics. New York: Elsevier

Keynes, J. M. 1936. The General Theory of Employment, Interest and Money, London, Macm

Kirsanova, T., & Sefton, J. (2007). A comparison of national saving rates in the UK, US and Italy. *European Economic Review*, 51(8), 1998-2028.

Kim, J., & Chatterjee, S. (2013). Childhood financial socialization and young adults' financial management. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 24(1), 61–79.

Klein, L. R. (1947). The keynesian revolution (Vol. 19). New York: Macmillan.

Kotlikoff, L. (1993), “ ‘Saving’. The Concise encyclopedia of economics. Library of economics and liberty”

Le Blanc, J., Porpiglia, A., Teppa, F., Zhu, J., & Ziegelmeyer, M. (2018). Household saving behavior in the Euro area. *44th Issue (June 2016) of the International Journal of Central Banking*.

Lea, S. E. G., Webley, P., & Walker, C. M. (1995). Psychological factors in consumer debt: Money management, economic socialization, and credit use. *Journal of Economic Psychology*, 16(4)

Lewin, K., Dembo, T., Festinger, L., & Sears, P. S. (1944). Level of aspiration. In J. M. Hunt (Ed.), *Personality and the behavior disorders* (Vol. 1, pp. 333-378). New York: Ronald Press Company

Lietuvos Bankas (2023) Gyventojų indėliai, <https://www.lb.lt/lt/gyventoju-indeliai> [Žiūrėta 2023-01-19]

Lietuvos Bankas (2022) Namų ūkių apklausos apžvalga, <https://www.lb.lt/lt/leidiniai/namu-ukiu-apklauso-apzvalga-2022-m> [Žiūrėta 2023-01-19]

Lu, K. (2022). Overreaction to Capital Taxation in Saving Decisions. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 104541.

Mauldin, T., Bowen, C. F., & Cheang, M. (2013). Perceived barriers to savings among low-to moderate-income households that do not save regularly. *Journal of Extension*, 51(5), 5RIB4.

Menchik, P. L., & David, M. (1983). Income distribution, lifetime savings, and bequests. *The American economic review*, 73(4), 672-690.

Minibas-Poussard, J., Bingol, H. B., & Roland-Levy, C. (2018). Behavioral control or income? An analysis of saving attitudes and behavior, credit card use and buying on installment. *European Review of Applied Psychology*, 68(6), 205-214.

Modigliani, F. (1966). The life cycle hypothesis of saving, the demand for wealth and the supply of capital. *Social research*, 160-217.

Mori, N. (2019). Determinants of individual savings among Tanzanians. *Review of Behavioral Finance*, 11(3), 352-370

Mpaata, E., Koske, N., & Saina, E. (2021). Does self-control moderate financial literacy and savings behavior relationship? A case of micro and small enterprise owners. *Current Psychology*, 1-14.

Nicolas, O., & Ladwein, R. (2022). Interpreting Savings as Consumer Behaviors: Do Identity and Emotional Factors Help Explain Savings Intentions. In *International Marketing Trends Conference, Roma*.

NICOLAS, O., & LADWEIN, R. (2022). Interpreting savings as consumer behaviors: do identity and emotional factors help explain savings intentions?. *International Marketing Trends Conference*, Roma.

Nwosu, E. O., Anumudu, C. N., & Nnamchi, C. E. (2020). Microeconomic determinants of household savings in Nigeria. *Journal of International Development*, 32(2), 150-167.

Ohinata, A., & Picchio, M. (2020). Financial support for long-term elderly care and household saving behaviour. *Oxford Economic Papers*, 72(1), 247-268.

Palakvangsa-Na-Ayudhya, S., Pongchandaj, S., Kriangsakdachai, S., & Sunthornwutthikrai, K. (2017, November). KeptAom: Savings management system to increase long term savings behavior of children. In *TENCON 2017-2017 IEEE Region 10 Conference* (pp. 2247-2252). IEEE.

Pandey, N. S., & Kathavarayan, P. (2017). Empirical Analysis on Savings and Investment Behaviour of College Faculty Members in Puducherry Region. *Pacific Business Review International*, 9(7), 67-77.

Psychological economics G. Katona Elsevier, New York (1975)

Rakauskienė, O. G. (1998). Gyventojų santaupų problema: mikro-ir makroaspektai. *Pinigų studijos*, 4, 39-53.

Rakauskienė, O. G., & Bikas, E. (2007). Lietuvos gyventojų santaupos: moterų ir vyrų taupymo elgsenos modeliai. *Ekonomika*, 79, 124-142.

Rha, J. Y., Montalto, C. P., & Hanna, S. D. (2006). The effect of self-control mechanisms on household saving behavior. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 17(2).

Richert-Kaźmierska, A. (2019). Life cycle theories of savings and consumption.

Robertson-Rose, L. (2020). "Because my father told me to": Exploratory insights into parental influence on the retirement savings behavior of adult children. *Journal of family and economic issues*, 41(2), 364-376.

Sablik, T. (2016). Life cycle hypothesis. *Econ Focus*, (3Q/4Q), 8-8.

Satsios, N., Karamanis, K., Galanou, A., & Sotiropoulos, I. (2020). Saving motives and intention towards saving of Bulgarian pomaks. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 10(3), 97.

Schuchardt, J., Hanna, S. D., Hira, T. K., Lyons, A. C., Palmer, L., & Xiao, J. J. (2009). Financial literacy and education research priorities. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 20(1)

Schwefel, D., & Leidl, R. (1987). Remarks on the Social Meaning of Savings of the Poor. *Development*, 2(3), 142-144

Shefrin, H. M., & Thaler, R. H. (1988). The behavioral life-cycle hypothesis. *Economic inquiry*, 26(4), 609-643.

Sherer, M., Maddux, J. E., Mercandante, B., Prentice-Dunn, S., Jacobs, B., & Rogers, R. W. (1982). The self-efficacy scale: Construction and validation. *Psychological reports*, 51(2), 663-671.

Shin, S. H., & Kim, K. T. (2018). Perceived income changes, saving motives, and household savings. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 29(2), 396-409

Shin, S. H., & Kim, K. T. (2018). Perceived income changes, saving motives, and household savings. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 29(2), 396-409.

Straub, L. (2019). Consumption, savings, and the distribution of permanent income. *Unpublished manuscript, Harvard University*.

Strömbäck, C., Lind, T., Skagerlund, K., Västfjäll, D., & Tinghög, G. (2017). Does self-control predict financial behavior and financial well-being?. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 14, 30-38.

Thaler, R. H. (1994). Psychology and savings policies. *The American Economic Review*, 84(2), 186-192.

Thaler, R. H., & Shefrin, H. M. (1981). An economic theory of self-control. *Journal of political Economy*, 89(2), 392-406.

The general theory of employment, interest and money J.M. Keynes Macmillan, London (1936)

Totenhagen, Casey J., Deborah M. Casper, Kelsey M. Faber, Leslie A. Bosch, Christine BracamonteWiggs, and Lynne M. Bor- den. 2015. Youth financial literacy: A review of key considerations and promising delivery methods. *Journal of Family and Economic Issues* 36, no. 2: 167-191

Widiantara, I. M., & Suryadi, I. G. I. (2019). Model Development of Savings Behavior for Bali State Polytechnic Students. In *International Conference On Applied Science and Technology 2019-Social Sciences Track (iCASTSS 2019)* (pp. 252-256). Atlantis Press.

Widiantara, I. M., & Suryadi, I. G. I. (2019, October). Model Development of Savings Behavior for Bali State Polytechnic Students. In *International Conference On Applied Science and Technology 2019-Social Sciences Track (iCASTSS 2019)* (pp. 252-256). Atlantis Press.

Wolla, S. A., & Sullivan, J. (2017). Education, income, and wealth. *Page One Economics*®.

Yamauchi, K. T., & Templer, D. J. (1982). The development of a money attitude scale. *Journal of personality assessment*, 46(5), 522-528.

Yilmazer, T. (2010). The Profile and Determinants of Household Savings in Turkey. *Report for the World Bank, June*.

Zulaihati, S., Susanti, S., & Widyastuti, U. (2020). Teachers' financial literacy: Does it impact on financial behaviour?. *Management Science Letters*, 10(3), 653-658.

PRIEDAI

1 Priedas Anketinės apklausos klausimai

Klausimas	Atsakymai
Ar turite taupomąją sąskaitą? (Taupomoji sąskaita – atskira (einamoji banko) sąskaita, iš kurios neatliekami kasdieniai pavedimai ir atliekami periodiniai pavedimai į šią sąskaitą)	<ul style="list-style-type: none"> - Taip - Ne - Turiu tiek taupomąją, tiek investavimui skirtą sąskaitą
Koks Jūsų amžius?	<ul style="list-style-type: none"> - Mažiau nei 18 m. - Nuo 18 iki 67 m. - Virš 67 m.
Kokios Jūsų mėnesinės pajamos? (<i>bruto</i>)	<ul style="list-style-type: none"> - Iki 633 Eur - Nuo 634 Eur iki 1685 Eur - Nuo 1686 Eur iki 2500 Eur - Nuo 2501 iki 4500 Eur - Daugiau nei 4501 Eur
Koks Jūsų išsilavinimas?	<ul style="list-style-type: none"> - Pagrindinis išsilavinimas - Vidurinis išsilavinimas - Aukštasis išsilavinimas
Ar turite nuosavą būstą?	<ul style="list-style-type: none"> - Taip - Ne
Kokiomis finansinėmis temomis esate kalbėję su tėvais?	<ul style="list-style-type: none"> - Taupymo svarba - Šeimos išlaidų planavimas - Savo išlaidas - Kredito naudojimą - Kita - Nesu kalbėjęs
Kokiais informacijos kanalais sužinote apie taupymą?	<ul style="list-style-type: none"> - Šeima - Draugai - Žiniasklaida - Finansų konsultantas - Darbdavys - Bendruomenė - Mokykla - Kita - Nesužinau
Įvertinkite teiginius, skalėje nuo 1 iki 5, 1 – labai nesutinku, 5 – labai sutinku	<ul style="list-style-type: none"> - Dažnai perku daiktus spontaniškai - „Tiesiog daryk“ apibūdina mano daiktų pirkimo būdą - „Pamačiau, nusipirkau“ apibūdina mane - Perku daiktus, pagal tai kaip dabar jaučiuosi - Kartais neapgalvoju, ką turėčiau nusipirkti
Įvertinkite teiginius, skalėje nuo 1 iki 5, 1 – labai nesutinku, 5 – labai sutinku	<ul style="list-style-type: none"> - Aš lengvai pasiduodu - Kai išsikeliu tikslus, dažniausiai jų nepasiekiu - Jei pradėdu mokytis naują dalyką ir pradžioje nesiseka, greitai pasiduodu

	<ul style="list-style-type: none"> - Nepradedu darbų laiku - Netikiu, kad man pavyks
Įvertinkite teiginius, skalėje nuo 1 iki 5, 1 – labai nesutinku, 5 – labai sutinku	<ul style="list-style-type: none"> - Investavimą per sunku suprasti - Man patogiau pinigus laikyti banko sąskaitoje negu investuoti - Žodis „rizika“ asocijuojasi su praradimu - Pajamų generavimas prekiaujant vertybiniais popieriais yra grįstas sėkme - Investavimo kontekste, saugumas yra svarbesnis už gautiną grąžą.
Kaip toli į ateitį planuojate savo finansus?	<ul style="list-style-type: none"> - Keli mėnesiai - Kiti metai - 1-4 metai - 5-10 metai - Virš 10 metų - Neplanuoju
Su kuriomis iš išvardintų kliūčių susidūrėte taupydami per pastaruosius 2 metus?	<ul style="list-style-type: none"> - Visus turimus pinigus išleidau - Įvyko netikėtas įvykis (mašinos remontas, sveikatos problemos, kita) - Padidėjo pragyvenimo išlaidos - Likau be darbo - Nemoku atsidaryti taupomosios sąskaitos - Kita - Nesusidūriau
Įvertinkite teiginį skalėje nuo 1 iki 5: kiti žmonės mano, kad turėčiau taupyti. (1 – taip, 5 – ne)	
Įvertinkite teiginį skalėje nuo 1 iki 5: kiti žmonės palaiko mano taupymą. (1- palaiko, 5 – nepalaiko)	

2 Priedas Anketinės apklausos atsakymų kodavimas

Veiksniai	Kodavimas
Taupymo elgsena	0 jei respondentas neturi taupomosios sąskaitos
	1 respondentas turi taupomąją sąskaitą
	2 respondentas turi tiek taupomąją sąskaitą, tiek investicijų sąskaitą
Ekonominiai veiksniai	
Pajamos	Iki 633 Eur, nuo 634 Eur iki 1685 Eur, nuo 1686 Eur iki 2500 Eur, daugiau nei 2501 Eur
Demografiniai veiksniai	
Amžius	Darbingas amžius metais (18-67 m.)
Išsilavinimas	Pagrindinis išsilavinimas, vidurinis išsilavinimas, aukštasis išsilavinimas
Nuosavas būstas	1 = taip, 2 = ne
Socialiniai veiksniai	
Finansinių temų kiekis, aptartas su tėvais	Galimų su tėvais aptartų temų suma, įskaitant: taupymo svarbą, šeimos išlaidų planavimą, savo išlaidų ir kredito naudojimą, intervalas nuo 0 iki 4
Informacijos apie taupymą ir investavimą radimas iš skirtingų šaltinių	Informacijos šaltinių skaičiaus suma: šeima, draugai, žiniasklaida, finansų konsultantas ar patarėjas, darbdavys, bendraamžiai, mokykla, kita, intervalas 0 = ne 1–7
Psichologiniai veiksniai	
Impulsyvumas	5-25
Asmeninis efektyvumas	5-25
Finansinės rizikos tolerancija	5-25
Planavimo įgūdžiai	0 = neplanuojama, 1 = keli mėnesiai, 2 = kiti metai, 3 = 1-4 metai, 4= 5-10 metai, 5 = virš 10 metų.
Taupymo kliūtys	0-25